

ΤΟ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΣΕ ΠΛΗΡΗ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ

Συνεδρίασε, στις 10 Νοεμβρίου 2023, με την εξής σύνθεση: Σωτηρία Ντούνη, Προεδρεύουσα Αντιπρόεδρος, Μαρία Βλαχάκη, Γεωργία Μαραγκού, Αγγελική Μαυρουδή, Κωνσταντίνος Κωστόπουλος, Μαρία Αθανασοπούλου, Ασημίνα Σαντοριναίου, Ευαγγελία - Ελισάβετ Κουλουμπίνη και Βασιλική Ανδρεοπούλου, Αντιπρόεδροι, Κωνσταντίνα Ζώη, Δημήτριος Πέππας, Αγγελική Μυλωνά, Θεολογία Γναρδέλλη, Βιργινία Σκεύη, Κωνσταντίνος Εφεντάκης, Βασιλική Σοφιανού, Αγγελική Πανουτσακοπούλου, Δημήτριος Τσακανίκας, Βασιλική Προβίδη, Αργυρώ Μαυρομμάτη, Ευαγγελία Σεραφή, Κωνσταντίνος Κρέπης, Γεωργία Παπαναγοπούλου, Νεκταρία Δουλιανάκη, Αικατερίνη Μποκόρου, Αντιγόνη Στίνη, Βασιλική Πέππα, Κωνσταντίνα Σταμούλη, Χριστίνα Κούνα, Γεώργιος Παπαϊσιδώρου, Ιωάννα Ρούλια, Άννα Παπαπαναγιώτου και Ευαγγελία Πασπάτη, Σύμβουλοι. Η Αντιπρόεδρος Άννα Λιγωμένου και οι Σύμβουλοι Γεώργιος Βοΐλης, Ελένη Λυκεσά, Δέσποινα Καββαδία - Κωνσταντάρα, Γεωργία Τζομάκα, Δέσποινα Τζούμα, Ευφροσύνη Παπαθεοδώρου, Κωνσταντίνος Παραθύρας, Ασημίνα Σακελλαρίου, Νικολέτα Ρένεση, Γρηγόριος Βαλληνδράς, Δημήτριος Κοκοτσής, Ευφροσύνη Παπαδημητρίου, Ιωάννης Καλακίκος, Ιωάννης Βασιλόπουλος, Ελένη Σκορδά και Νικόλαος Βόγκας απουσίασαν δικαιολογημένα.

ΓΕΝΙΚΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ: Σταμάτιος Πουλής, Γενικός Επίτροπος της Επικρατείας του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ: Γεώργιος Καρασαββίδης, Προϊστάμενος Τμήματος της Υπηρεσίας Επιτρόπου «Γραμματεία».

Βάσει των άρθρων

- (1) 98 παρ. 1 (ε) και 79 παρ. 7 του Συντάγματος,
- (2) 31 και 167 του ν. 4270/2014 «Αρχές δημοσιονομικής διαχείρισης και εποπτείας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2011/85/ΕΕ) - δημόσιο λογιστικό και άλλες διατάξεις» (Α' 143),
- (3) 27, 53 και 54 του Οργανικού Νόμου του Ελεγκτικού Συνεδρίου - ν. 4820/2021 (Α' 130),
- (4) 17 του Κανονισμού Εσωτερικής Λειτουργίας των Υπηρεσιών Διοίκησης και Ελέγχου του Ελεγκτικού Συνεδρίου (Β' 4069) και

Αφού έλαβε υπόψη

- (α) Την 5/2023 Πράξη του Δέκατου Τμήματος Μελετών και Γνωμοδοτήσεων και

(β) την ενώπιον της Ολομέλειας εισήγηση του Συμβούλου Κωνσταντίνου Κρέπη, όπως διατυπώθηκε στην 22η συνεδρίαση αυτής της 10ης Νοεμβρίου 2023 (Θέμα Β΄).

Και άκουσε

Τον Γενικό Επίτροπο της Επικρατείας του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

Ενέκρινε ομόφωνα

Τη συνημμένη έκθεση του Ελεγκτικού Συνεδρίου για τη δημοσιονομική βιωσιμότητα οικονομικού έτους 2022, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει.

Η ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

ΣΩΤΗΡΙΑ ΝΤΟΥΝΗ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΑΣΑΒΒΙΔΗΣ

**Για την ακρίβεια
Ο Γραμματέας**

Γεώργιος Καρασαββίδης

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ**

ΕΚΘΕΣΗ

ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΕΤΟΥΣ 2022

**22η Συνεδρίαση της Ολομέλειας
του Ελεγκτικού Συνεδρίου
της 10^{ης} Νοεμβρίου 2023**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
1 ΠΟΡΕΙΑ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΓΕΘΩΝ	13
1.1 Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) και οι Συνιστώσες του – Προσεγγιση Δαπάνης	13
1.2 Πληθωρισμός	16
1.3 Απασχόληση - Ανεργία	17
1.4 Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης – Πρωτογενές Ισοζύγιο	18
1.5 Κινδύνοι και Προκλήσεις	19
1.5.1 Το Έλλειμμα στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών	19
1.5.2 Επενδυτικό Έλλειμμα – Επενδυτικό Κενό.....	21
1.5.3 Μείωση Εργατικού Δυναμικού – Δημογραφικό.....	21
1.5.4 Η Κλιματική Αλλαγή	22
2 ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ.....	27
2.1 Το Χρεος της Γενικής Κυβέρνησης	27
2.2 Η Πιστοληπτική Αξιολογηση της Χώρας	30
2.3 ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ	30
2.3.1 Ανάλυση βιωσιμότητας του χρέους από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή	30
2.3.2 Ανάλυση βιωσιμότητας χρέους από την Τράπεζα της Ελλάδας	31
2.4 ΧΡΕΟΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	31
2.5 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΑ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ 2022.....	34
2.6 ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ	34
3 ΤΗΡΗΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΩΝ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ.....	39
3.1 Το Θεσμικό Πλαίσιο του «Ευρωπαϊκού Εξαμήνου».....	39
3.2 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ 2022	40
3.3 ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ	40
3.4 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ 2023	42
3.5 Έκθεση 2023 της Επιτροπής	42
3.6 ΕΜΠΕΡΙΣΤΑΤΩΜΕΝΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	43
3.7 ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ.....	44
4 ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ	47
4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	47
4.2 Τα κρίσιμα οικονομικά μεγέθη της δημοσίας ασφάλισης για το έτος 2022.....	47
4.3 ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ – ΔΙΑΚΙΝΔΥΝΕΥΣΕΙΣ – ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ.....	48
4.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	51
5 ΣΥΣΤΗΜΙΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ: Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΩΝ ΣΥΣΤΗΜΙΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΣΤΗ ΣΥΓΚΥΡΙΑ.....	55
5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	55
5.2 ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	55

5.3	ΜΑΚΡΟΠΡΟΛΗΠΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	56
5.4	ΜΙΚΡΟΠΡΟΛΗΠΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	58
5.4.1	<i>Τα μεγέθη Ισολογισμού του ελληνικού τραπεζικού τομέα.....</i>	58
5.4.2	<i>Τα Αποτελέσματα Χρήσεως του ελληνικού τραπεζικού τομέα</i>	60
5.5	ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ	62

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Οργανικός Νόμος του Ελεγκτικού Συνεδρίου (ν. 4820/2021, Α' 130) εισήγαγε μια σημαντική καινοτομία στο νέο θεσμικό πλαίσιο που διέπει τη λειτουργία του Δικαστηρίου, η οποία συνίσταται στην σύνταξη ειδικής έκθεσης με αντικείμενο την ενημέρωση της Βουλής για τη δημοσιονομική βιωσιμότητα.

Η έκθεση αυτή, που προβλέπεται στο άρθρο 54 του ν. 4820/2021 και προσδιορίζεται ειδικότερα στο άρθρο 17 του Κανονισμού Εσωτερικής Λειτουργίας των Υπηρεσιών Διοίκησης και Ελέγχου του Ελεγκτικού Συνεδρίου (ΦΓ8/42900/29.6.2022 απόφαση της Ολομέλειας, Β' 4069), αντανακλά τη νέα φυσιογνωμία και το νέο στρατηγικό προσανατολισμό του Δικαστηρίου. Το τελευταίο επεκτείνει πλέον τη λειτουργία του σε τομείς μη αμιγώς ελεγκτικού ενδιαφέροντος, καθόσον η επίτευξη δημοσιονομικής βιωσιμότητας δεν είναι ζήτημα μόνον αποτύπωσης, επεξεργασίας και ελεγκτικής επαλήθευσης συγκεκριμένων αριθμητικών δεδομένων (για το έλλειμμα, το χρέος, τα έσοδα, τις δαπάνες, τις εγγυήσεις κ.λπ.), όπως αυτά αποτυπώνονται στη Διαδήλωση και τους λοιπούς λογαριασμούς του Κράτους, αλλά αυτή συναρτάται και με την παρακολούθηση, επεξεργασία και ανάλυση των δεικτών/δεδομένων που αφορούν σε πέντε βασικά χαρτοφυλάκια [«Πορεία Μακροοικονομικών Μεγεθών», «Δημόσιο Χρέος», «Τήρηση Δημοσιονομικών Υποχρεώσεων της Χώρας», «Βιωσιμότητα Δημόσιας Ασφάλισης» και «Συστημακοί Δημοσιονομικοί Κίνδυνοι» (με έμφαση στις Τράπεζες)]. Στόχος αυτής της συστηματικής παρακολούθησης είναι η ανάδειξη από το Ελεγκτικό Συνέδριο των τάσεων, κινδύνων και μελλοντικών προκλήσεων που εμπεριέχονται στους συγκεκριμένους τομείς, ώστε η Βουλή, ως αποδέκτης της σχετικής ενημέρωσης, να αξιολογήσει αποτελεσματικά την τρέχουσα κατάσταση και τις προοπτικές της. Η σωστή και τεκμηριωμένη ενημέρωση της Βουλής από τον ανώτατο θεσμό δημοσιονομικού ελέγχου στη Χώρα (άρθρο 1 του ν.4820/2021), το Ελεγκτικό Συνέδριο, θα βοηθήσει στον καλύτερο δημοσιονομικό σχεδιασμό με πολυετή ορίζοντα, ο οποίος θα βασίζεται σε ρεαλιστικές μακροοικονομικές και δημοσιονομικές προβλέψεις, σε συμμόρφωση με τους μεσοπρόθεσμους δημοσιονομικούς στόχους και τους λοιπούς δημοσιονομικούς κανόνες.

Τα ως άνω χαρτοφυλάκια συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους, καθώς οι τυχόν θετικές εξελίξεις στους παρακολουθούμενους δείκτες - μεγέθη εκάστου (π.χ. αύξηση του ΑΕΠ, μείωση της ανεργίας, πλήρης συμμόρφωση με τις απαιτήσεις του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης κ.λπ.) κατατείνουν στην επίτευξη του στόχου διασφάλισης της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, η οποία αφορά στην ικανότητα της Χώρας να μπορεί να υποστηρίξει βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα τις τρέχουσες πολιτικές της (φορολογική και εισοδηματική πολιτική, κοινωνικές δαπάνες, ανάπτυξη της οικονομίας, ομαλή εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους, βελτίωση της απασχόλησης κ.λπ.) χωρίς να απειλείται η φερεγγυότητά της και δίχως να απαιτείται η λήψη εκτεταμένων και ασυνήθιστων διορθωτικών μέτρων (είτε από την πλευρά των εσόδων είτε από την πλευρά των εξόδων) στο μέλλον.

Ειδικότερα, όσον αφορά τα μακροοικονομικά μεγέθη, παρατηρείται ότι μια αύξηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) σε πραγματικούς όρους, εκτός από τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών, συνήθως επηρεάζει θετικά τα δημόσια έσοδα και την απασχόληση, ενώ συμβάλλει στην ομαλή εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους. Ο πληθωρισμός, ιδίως αν είναι εγχώριος, μπορεί να έχει δυσμενείς συνέπειες στην ανταγωνιστικότητα της Χώρας (καθώς αυξάνει το κόστος των παραγόμενων προϊόντων και

υπηρεσιών), δυσχεραίνει τις επενδύσεις και τη χρηματοδότηση των παραγόντων της οικονομίας (νοικοκυριά και επιχειρήσεις) λόγω της αύξησης των επιτοκίων δανεισμού, ενώ μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις και στην «υγεία» του τραπεζικού συστήματος μέσω της αύξησης του δείκτη των μη εξυπηρετούμενων δανείων και της επιβάρυνσης της κερδοφορίας των τραπεζών. Από την άλλη, ο πληθωρισμός μπορεί να αυξήσει τα έσοδα από έμμεσους φόρους (π.χ. ΦΠΑ), καθώς αυτοί επιβάλλονται επί της αυξημένης λόγω πληθωρισμού τιμής, αλλά και τους άμεσους φόρους, ιδίως στην περίπτωση που δεν εφαρμόζονται πολιτικές τιμαριθμοποίησης της φορολογικής κλίμακας. Επειδή δε ο πληθωρισμός προκαλεί αύξηση του ονομαστικού ΑΕΠ, μπορεί να λειτουργήσει θετικά στην αποκλιμάκωση του δημοσίου χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ, καθώς μειώνει την αξία του σε πραγματικούς όρους. Ένα άλλο σημαντικό μακροοικονομικό μέγεθος, η ανεργία και δη η υψηλή, πέρα από το προφανές κοινωνικό κόστος, επηρεάζει αρνητικά τα δημόσια έσοδα και τις ασφαλιστικές εισφορές (αφού η μειωμένη απασχόληση σημαίνει ότι κάποια νοικοκυριά δεν αποκτούν εισόδημα και άρα δεν καταβάλλουν ούτε φόρους ούτε εισφορές), αλλά και τις δημόσιες δαπάνες λόγω της ανάγκης καταβολής επιδομάτων ανεργίας και άλλων κοινωνικών παροχών για τη στήριξη των νοικοκυριών που πλήττονται.

Το δημόσιο χρέος επηρεάζεται θετικά από την ανάπτυξη της οικονομίας, καθώς αυτή διευκολύνει την επίτευξη δημοσιονομικών πλεονασμάτων, τα οποία αποτρέπουν την αύξηση ή/και συντελούν στη μείωση αυτού ως ποσοστού του ΑΕΠ. Αντίθετα επηρεάζεται αρνητικά από την ύφεση της οικονομίας, που συνήθως προκαλεί αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, ιδίως αν συνοδεύεται από δημοσιονομικές πολιτικές στήριξης των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών. Η βιωσιμότητα του δημοσίου χρέους επηρεάζεται επίσης από τη νομισματική πολιτική και την εν γένει αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας της Χώρας, αφού όλα αυτά αντανακλώνται στο ύψος των επιτοκίων δανεισμού. Υψηλό επιτόκιο σημαίνει μεγαλύτερες δαπάνες εξυπηρέτησης του υφιστάμενου δημοσίου χρέους (ιδίως αν έχει εκδοθεί με κυμαινόμενο επιτόκιο και δεν έχουν εφαρμοστεί πολιτικές αντιστάθμισης του επιτοκιακού κινδύνου), αλλά και αυξημένο κόστος για το τρέχον πρόγραμμα δανεισμού μέσω των αγορών.

Η ενημέρωση της Βουλής για την τήρηση των δημοσιονομικών υποχρεώσεων της Χώρας, ιδίως σε σχέση με τις ενωσιακές υποχρεώσεις, όπως αυτές αποτυπώνονται στην πρωτογενή και δευτερογενή ενωσιακή νομοθεσία, απαιτεί την εμπειριστατωμένη ανάλυση των αντίστοιχων εκθέσεων που παράγονται από τα ενωσιακά όργανα, οι οποίες δεν περιορίζονται μόνο στην κρίση περί της επίτευξης ή μη των δημοσιονομικών στόχων του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (για το έλλειμμα και το χρέος) και στη διατύπωση αντίστοιχων συστάσεων, αλλά επεκτείνονται και σε άλλους δείκτες, εξίσου κρίσιμους για τη δημοσιονομική βιωσιμότητα (π.χ. μακροοικονομικές ανισορροπίες, υγεία τραπεζικού συστήματος).

Η δημόσια ασφάλιση συνιστά σοβαρή πρόκληση για τη Χώρα τόσο σε μεσοπρόθεσμη όσο και σε μακροπρόθεσμη βάση. Απορροφά σημαντικούς δημόσιους πόρους με τη μορφή επιχορήγησης του αρμόδιου ασφαλιστικού οργανισμού (e-ΕΦΚΑ) για την καταβολή των συντάξεων, καθώς τα έσοδα που συγκεντρώνονται από τις εισφορές των εργαζομένων και των εργαζομένων είναι ανεπαρκή. Τυχόν δυσμενείς εξελίξεις στη δημόσια ασφάλιση, η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το δημογραφικό πρόβλημα (σχέση απασχολούμενων/ συνταξιούχων, αριθμός γεννήσεων, προσδόκιμο ζωής κ.λπ.), μπορεί να απαιτήσει την κινητοποίηση ακόμη περισσότερων δημοσίων πόρων μελλοντικά για την ικανοποίηση των σχετικών αναγκών, καθώς αντίθετη επιλογή συνεπάγεται μεγάλο κοινωνικό κόστος με προφανείς συνέπειες στην κοινωνική συνοχή.

Τέλος, οι συστημικές (εμπορικές) τράπεζες έχουν κομβικό ρόλο όσον αφορά τη δημοσιονομική βιωσιμότητα. Οι δυσμενείς εξελίξεις στο συγκεκριμένο πεδίο, όπως οι σοβαρές τραπεζικές κρίσεις, μπορεί να απαιτήσουν την κινητοποίηση υψηλών δημόσιων πόρων για τη διάσωσή τους, κάτι που συνέβη στο πρόσφατο παρελθόν στη Χώρα μας. Σε κάθε περίπτωση ένα υγιές τραπεζικό σύστημα συμβάλλει στην ανάπτυξη της οικονομίας μέσω της χρηματοδότησης νοικοκυριών και επιχειρήσεων για την πραγματοποίηση επενδυτικών και καταναλωτικών δαπανών και την παροχή ρευστότητας εν γένει. Η ομαλή χρηματοδότηση μέσω του τραπεζικού συστήματος εμφανίζεται περισσότερο αναγκαία σε οικονομίες, όπως αυτή της Ελλάδας, όπου οι κεφαλαιαγορές - ως εναλλακτικός τρόπος χρηματοδότησης - δεν εμφανίζουν υψηλή ανάπτυξη ενόψει και του μικρού μεγέθους των ελληνικών επιχειρήσεων. Έτσι, μέσω της ομαλής λειτουργίας του τραπεζικού συστήματος προκαλείται αύξηση του ΑΕΠ, ενισχύονται τα δημόσια έσοδα αλλά και η απασχόληση και με τον τρόπο αυτό επηρεάζεται θετικά η δημοσιονομική βιωσιμότητα. Από την άλλη πλευρά, οι συστημικές τράπεζες εμφανίζουν εγγενείς λόγω της φύσεως τους κινδύνους (μεγάλο ύψος ενεργητικού σε σχέση με το μέγεθος της οικονομίας, ευαισθησία σε «φήμες» περί της ασφάλειας των τραπεζικών καταθέσεων, εξάρτηση από τις εξελίξεις στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, ευαισθησία στις επιτοκιακές μεταβολές, υψηλός πιστωτικός κίνδυνος λόγω της ασύμμετρης πληροφόρησης κ.λπ.) και αυτό καθιστά περισσότερο επιτακτική και κοινωνικά επωφελή την αποτελεσματική εποπτεία τους (σε μικροπροληπτική και μακροπροληπτική βάση).

Η έκθεση για τη δημοσιονομική βιωσιμότητα εκπονείται από το Δέκατο Τμήμα Μελετών και Γνωμοδοτήσεων και ενσωματώνεται στη Διαδήλωση, η οποία εγκρίνεται από την Πλήρη Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου, ως αυτοτελές Μέρος αυτής. Συνιστά το αναγκαίο συμπλήρωμα της Έκθεσης επί του Απολογισμού και Ισολογισμού του Κράτους, η οποία εντάσσεται στις ελεγκτικές αρμοδιότητες του Δικαστηρίου. Δεν προϋποθέτει ούτε απαιτεί ελεγκτικές επαληθεύσεις, αλλά αποβλέπει, μέσω της άντλησης, επεξεργασίας και παρουσίασης στη Βουλή με ευσύνοπτο και περιεκτικό τρόπο συγκεκριμένων ουσιωδών πληροφοριών, στη σφαιρική, αντικειμενική και πολύπλευρη (συνδυαστική) ενημέρωσή της επί ζητημάτων που άπτονται της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, ώστε το νομοθετικό σώμα, μετά από αξιολόγηση της παρεχόμενης πληροφόρησης, να μπορεί να προβεί με ασφάλεια στις δικές του εκτιμήσεις αναφορικά με την τρέχουσα κατάσταση, τους κινδύνους και τις προκλήσεις του μέλλοντος, αλλά και την ανάγκη λήψης ή μη διορθωτικών μέτρων.

Με τον τρόπο αυτό η Βουλή, εκτός από την έκθεση του Γραφείου Προϋπολογισμού στη Βουλή καθώς και αυτές των λοιπών Οργανισμών και ερευνητικών ιδρυμάτων με συναφές αντικείμενο (ΚΕΠΕ, IOBE κ.λπ.), οπλίζεται με ένα νέο σημαντικό εργαλείο για τη συστηματική παρακολούθηση των παραμέτρων από τις οποίες εξαρτάται η δημοσιονομική βιωσιμότητα της Χώρας, έτσι ώστε η οικονομική, δημοσιονομική και κοινωνική πολιτική να εναρμονίζεται με τις ευρωπαϊκές και διεθνείς υποχρεώσεις και να μπορεί η Χώρα να ανταποκριθεί στις προκλήσεις του μέλλοντος στηρίζοντας την πρόοδο προς μία πράσινη, ψηφιακή, συμπεριληπτική και ανθεκτική οικονομία.

Στην παρούσα έκθεση, που είναι η πρώτη που συντάσσεται από το Δικαστήριο, δεν περιλαμβάνεται η αξιολόγηση των επιπτώσεων που συνεπάγονται για τη δημοσιονομική βιωσιμότητα οι δαπάνες του κοινωνικού κράτους, καθώς και η παρακολούθηση της επιβάρυνσης από μακροπρόθεσμα εξοπλιστικά προγράμματα. Τα χαρτοφυλάκια αυτά, για τα οποία έχουν ήδη ξεκινήσει προκαταρκτικές εργασίες, θα αποτελέσουν περιεχόμενο των εκθέσεων δημοσιονομικής βιωσιμότητας των επόμενων ετών.

«ΠΟΡΕΙΑ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΓΕΘΩΝ»

1 ΠΟΡΕΙΑ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΓΕΘΩΝ

1.1 Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) και οι Συνιστώσες του – Προσέγγιση Δαπάνης

Σύμφωνα με τα δημοσιευμένα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (ΕΛΣΤΑΤ)¹, το Πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν² το οικονομικό έτος 2022 ανήλθε σε 190,7 δις ευρώ, παρουσιάζοντας αύξηση σε ποσοστό 5,6% σε σχέση με το 2021³, ξεπερνώντας τα προ πανδημίας επίπεδα.

Αντίστοιχα, το Ονομαστικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν⁴ ανήλθε σε 206,6 δις ευρώ παρουσιάζοντας μία αύξηση 13,8% σε σχέση με το 2021⁵. Σε μεγάλο βαθμό η αύξηση αυτή είναι αποτέλεσμα της αύξησης του γενικού επιπέδου των τιμών (πληθωρισμός).

Διάγραμμα 1: Διακύμανση Πραγματικού ΑΕΠ, περιόδου 2010 έως 2022

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Υπολογισμοί και Διάγραμμα ΕλΣυν

Η ανωτέρω αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ προήλθε, κυρίως, από τη μεταβολή της εγχώριας ιδιωτικής κατανάλωσης, η οποία αυξήθηκε το 2022 κατά 7,5% σε σχέση με το 2021 και ανήλθε σε 133,7 δις ευρώ.

Αντίστοιχα, η πραγματική δημόσια κατανάλωση ανήλθε σε 38,1 δις ευρώ το έτος 2022, αυξημένη κατά 2,1% σε σχέση με το 2021.

Το σύνολο της πραγματικής κατανάλωσης (δημόσιας και ιδιωτικής) για το 2022 ανήλθε σε 171,8 δις ευρώ ή ποσοστό 90% του ΑΕΠ, κάτι που αντανακλά και τη μεγάλη εξάρτηση της ελληνικής οικονομίας από την κατανάλωση (εγχώρια ζήτηση είτε από την πλευρά των ιδιωτών είτε από την πλευρά των φορέων της Γενικής Κυβέρνησης).

¹ Βλ. την από 18.10.2023 ανακοίνωση της ΕΛΣΤΑΤ (2^η εκτίμηση των Ετήσιων Εθνικών Λογαριασμών έτους 2022 - προσωρινά στοιχεία).

² Το Πραγματικό ΑΕΠ σε σταθερές τιμές του 2015 (προσέγγιση δαπάνης) δεν περιλαμβάνει τις ετήσιες μεταβολές των τιμών. Αυξάνεται μόνο όταν αυξάνονται οι παραγόμενες ποσότητες και όχι οι τιμές τους.

³ Το Πραγματικό ΑΕΠ του 2021 σε σταθερές τιμές του 2015 ανήλθε σε 180,6 δις ευρώ.

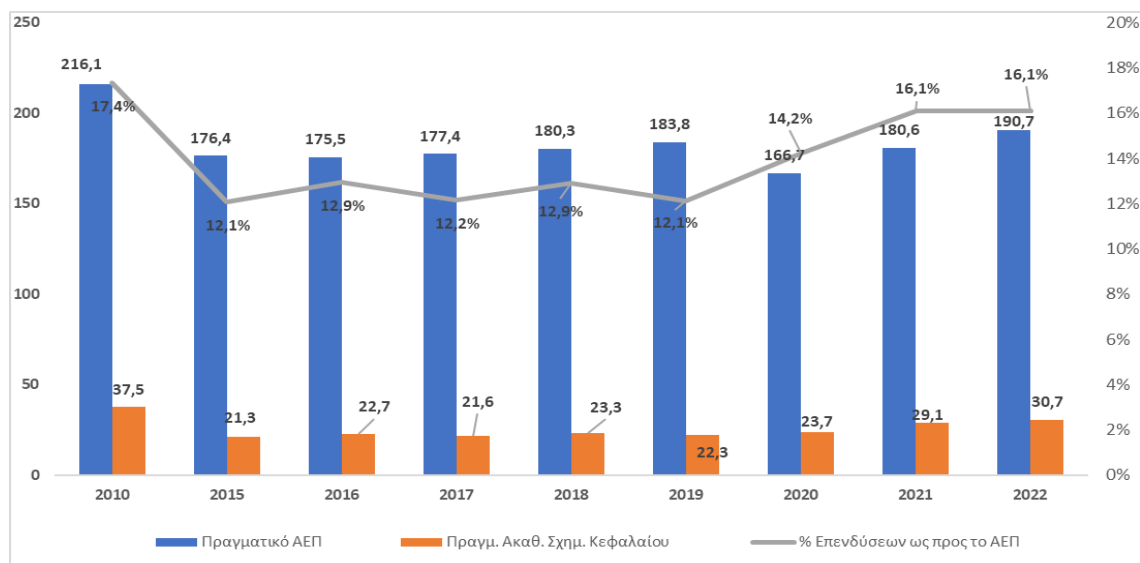
⁴ Το Ονομαστικό ΑΕΠ (σε αγοραίες τιμές) δείχνει την αξία των παραγόμενων ειδών συμπεριλαμβανομένης και της επίδρασης του πληθωρισμού σε αυτήν.

⁵ Το Ονομαστικό ΑΕΠ του 2021 σε αγοραίες τιμές ανήλθε σε 181,5 δις ευρώ.

Ο ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου ή αλλιώς συνολικές επενδύσεις⁶ διαμορφώθηκε το 2022 σε 30,7 δις ευρώ, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 5,5% σε σχέση με το 2021. Η μεταβολή αυτή προήλθε κυρίως από την αύξηση κατασκευής νέων κατοικιών κατά 36,8%⁷ και την αύξηση του μεταφορικού εξοπλισμού κατά 37,3%. Το ποσοστό των συνολικών επενδύσεων ως ποσοστό του πραγματικού ΑΕΠ για το έτος 2022 ήταν 16,1%, επίδοση αντίστοιχη του 2021, η οποία αποτελεί και ένα από τα υψηλότερα ποσοστά επενδύσεων από το 2011.

Στο διάγραμμα 2 εμφανίζεται η διακύμανση του πραγματικού ΑΕΠ, των συνολικών επενδύσεων και το ποσοστό των επενδύσεων στο ΑΕΠ για την περίοδο 2010-2022.

Διάγραμμα 2: Επενδύσεις ως προς το ΑΕΠ, περιόδου 2010 έως 2022

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Υπολογισμοί και Διάγραμμα ΕλΣυν

Στον μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας συνεισφέρουν και οι Ξένες Άμεσες Επενδύσεις⁸, οι οποίες τα τελευταία χρόνια έχουν αυξηθεί ραγδαία. Αποτελούν σημαντικό τμήμα των επενδύσεων από το εξωτερικό, γιατί αφορούν μακροπρόθεσμα κεφάλαια τοποθέτησης σε παραγωγικές μονάδες της Ελλάδας. Ενδεικτικά, το 2010 οι ξένες άμεσες επενδύσεις ήταν μόλις 250 εκατ. ευρώ, ενώ στα χρόνια της κρίσης και ειδικότερα μετά το

⁶ Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, ο ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου αποτελείται από τις επενδύσεις που κάνουν όλες οι επιχειρήσεις εκτός των χρηματοοικονομικών εταιρειών. Οι πραγματικές συνολικές επενδύσεις περιλαμβάνουν τον ακαθάριστο σχηματισμό παγίου κεφαλαίου και τη μεταβολή των αποθεμάτων των επιχειρήσεων.

⁷ Το 2022 οι επενδύσεις σε νέες κατοικίες ανήλθαν σε 3,1 δις ευρώ έναντι ποσού 2,3 δις ευρώ το 2021. Η αύξηση προέρχεται από το αυξανόμενο αγοραστικό ενδιαφέρον για νέες κατοικίες, τουριστικά καταλύματα και ξενοδοχεία. Πηγή: Στατιστικές - ELSTAT (statistics.gr).

⁸ Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος οι ξένες άμεσες επενδύσεις (ΞΑΕ) αποτελούν μέρος του ισοζυγίου πληρωμών και αντανακλούν την πρόθεση μιας οικονομικής οντότητας, κατοίκου μιας οικονομίας (άμεσος επενδυτής), να αποκτήσει διαρκές συμφέρον σε επιχείρηση κάτοικο μιας άλλης οικονομίας (επιχείρηση άμεσης επένδυσης). Ουσιαστικά φανερώνουν το ενδιαφέρον των ξένων επενδυτών να επενδύσουν μακροπρόθεσμα σε ελληνικές επιχειρήσεις.

2016 αυξήθηκαν σημαντικά. Το 2021 ανήλθαν σε 5,35 δις ευρώ, ενώ το 2022 έφτασαν στο ποσό ρεκόρ των 7,9 δις ευρώ⁹, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 48,2% σε σχέση με το 2021.

Όσον αφορά τις καθαρές εξαγωγές, αυτές παρουσιάζουν διαχρονικά αρνητικό πρόσημο (δηλαδή οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών υπερβαίνουν κατά πολύ τις αντίστοιχες εξαγωγές), κάτι που αποτελεί μόνιμη «ανοικτή πληγή» της ελληνικής οικονομίας, αντανακλώντας το οξύ πρόβλημα ανταγωνιστικότητας.

Ειδικότερα, κατά το έτος αναφοράς οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, σε πραγματικούς όρους (όγκου), ανήλθαν σε 83,6 δις ευρώ, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 7,2% σε σχέση με το 2021.

Αντίστοιχα, οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, ομοίως σε πραγματικούς όρους, ανήλθαν σε 72,6 δις ευρώ, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 6,2% σε σχέση με το 2021.

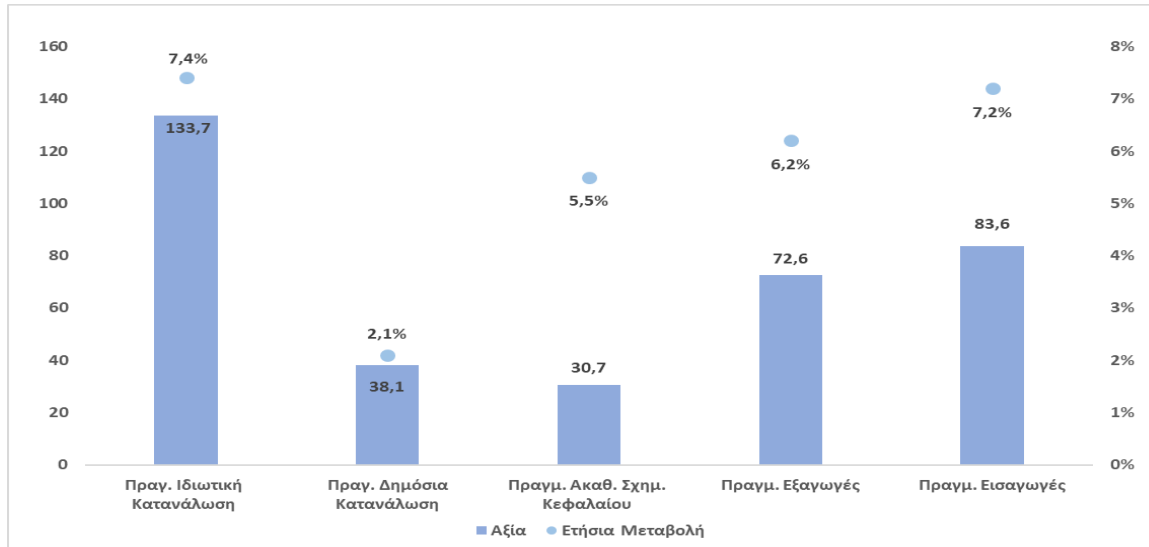
Παρατηρείται, δηλαδή, ότι ο ρυθμός αύξησης των εισαγωγών (7,2%) κατά το έτος αναφοράς υπερέβη έστω και για λίγο (1%) τον αντίστοιχο των εξαγωγών (6,2%).

Ο βαθμός εξωστρέφειας¹⁰ της ελληνικής οικονομίας το 2022 σε πραγματικούς όρους ανήλθε στο 38%, ενώ σε ονομαστικούς όρους στο 49%, δείχνοντας τη δυναμική της ελληνικής οικονομίας.

Τέλος, η Καθαρή Διεθνής Επενδυτική Θέση της Χώρας, που αποτυπώνει σε συγκεκριμένο χρονικό σημείο (τέλος έτους) το ύψος των απαιτήσεων και υποχρεώσεων κατοίκων της Ελλάδας έναντι μη κατοίκων, διαμορφώθηκε για το έτος 2022, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, σε -297,868 δις ευρώ ή -143,19% έναντι -172,86% του ΑΕΠ (-314,036 δις ευρώ) κατά το τέλος του έτους 2021.

Το διάγραμμα 3 δείχνει πώς κινήθηκαν οι βασικές συνιστώσες του πραγματικού ΑΕΠ κατά το έτος 2022, καθώς και η ετήσια μεταβολή τους σε σχέση με το 2021.

Διάγραμμα 3: Πορεία Συνιστωσών ΑΕΠ περιόδου 2022 και Ετήσια Μεταβολή

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Υπολογισμοί, Διάγραμμα ΕλΣυν

⁹ Πηγή: Άμεσες επενδύσεις - Ροές (bankofgreece.gr) – Προσωρινά Στοιχεία, Πρόσβαση 20.10.2023.

¹⁰ Ο βαθμός εξωστρέφειας δείχνει το ποσοστό των εξαγωγών ως προς το ΑΕΠ.

1.2 Πληθωρισμός

Μετά από μια δεκαετία πολύ χαμηλού πληθωρισμού¹¹ ο Δείκτης Τιμών Καταναλωτή το 2022 παρουσίασε μεγάλη αύξηση σε σχέση με το 2021, καθώς ανήλθε σε ποσοστό 9,6%, κυρίως λόγω των αυξημένων τιμών ενέργειας. Ειδικά όμως στην Ομάδα «Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά», που περιλαμβάνει είδη που καλύπτουν βασικές και κατά βάση ανελαστικές ανάγκες των νοικοκυριών (ψωμί, δημητριακά, κρέατα, ψάρια, φρούτα κ.λπ.), ο αντίστοιχος δείκτης κυμάνθηκε σε υψηλότερο ποσοστό (15,5%), κάτι που αντανακλά τις δυσμενείς συνέπειες της ανόδου των τιμών στο βιοτικό επίπεδο ιδίως των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

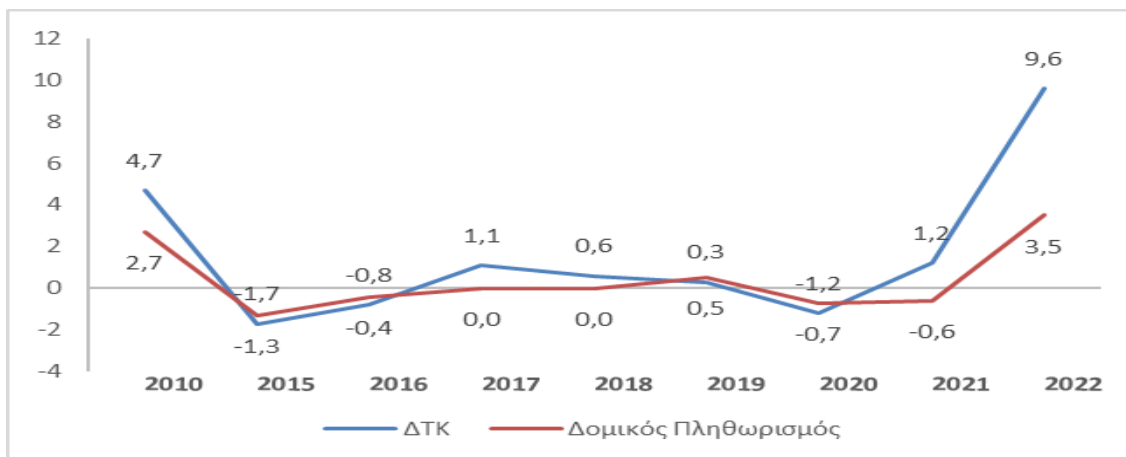
Η ίδια τάση εμφανίζεται και στον Δομικό Πληθωρισμό (Πυρήνας Πληθωρισμού)¹² ο οποίος το 2022 αυξήθηκε κατά 3,5% σε σχέση με το 2021, υποδηλώνοντας ότι οι αυξήσεις ιδίως των τιμών ενέργειας και τροφίμων μετατράπηκαν σε γενικές αυξήσεις στις τιμές των αγαθών και υπηρεσιών, έχοντας διαχυθεί σε ολόκληρη την ελληνική οικονομία.

Σημειώνεται ότι η σταθερότητα των τιμών συνιστά τον κύριο στόχο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ). Σύμφωνα δε με το οικείο θεσμικό πλαίσιο, ως σταθερότητα των τιμών νοείται η ετήσια αύξηση του Εναρμονισμένου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΕνΔΤΚ)¹³ σε επίπεδα πλησίον και λίγο κάτω από 2%.

Πέραν των δυσμενών κοινωνικών συνεπειών, ο αυξημένος πληθωρισμός σε σχέση με τον επίσημο στόχο αποτέλεσε τη βασική αιτία αύξησης των επιτοκίων από την ΕΚΤ, με συνέπεια την αύξηση του κόστους του χρήματος στο σύνολο της οικονομίας.

Στο διάγραμμα 4 φαίνεται η διακύμανση του πληθωρισμού και του δομικού πληθωρισμού την περίοδο 2010-2022.

Διάγραμμα 4: Διακύμανση Δείκτη Τιμών Καταναλωτή και Δομικού Πληθωρισμού, περιόδου 2010 έως 2022

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Υπολογισμοί, Διάγραμμα και Πίνακας ΕλΣυν

¹¹ Την περίοδο 2010 έως 2021 ο Δείκτης Τιμών Καταναλωτή παρουσίασε μεγάλη μείωση. Ενδεικτικά, το 2010 ανήλθε σε ποσοστό 4,7% για να διαμορφωθεί το 2021 στο 1,2%.

¹² Πρόκειται για τον πληθωρισμό χωρίς την επίδραση των ευμετάβλητων τιμών της ενέργειας, των τροφίμων, των οπωροκηπευτικών, των ποτών και των καπνικών προϊόντων. Δείχνει κατά πόσο έχουν διαχυθεί στην υπόλοιπη οικονομία οι αυξήσεις των τιμών.

¹³ Ο ΕνΔΤΚ χρησιμοποιείται ως δείκτης μέτρησης του πληθωρισμού στη ζώνη του ευρώ.

1.3 Απασχόληση - Ανεργία

Στα δύσκολα χρόνια της οικονομικής κρίσης η ελληνική οικονομία αντιμετώπισε πολύ υψηλή ανεργία¹⁴. Ωστόσο, από το 2016 και εντεύθεν η ανεργία αποκλιμακώνεται σταθερά, ενώ το 2022 μειώθηκε ακόμη περισσότερο, φθάνοντας στο 12,4%, ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά της τελευταίας δεκαπενταετίας. Παρόμοια, η ανεργία των νέων ηλικίας 15 έως 24 ετών το 2022 μειώθηκε στο 31,4%, κάτω από τα επίπεδα του 2010. Αντίστοιχα μειώθηκε και η μακροχρόνια ανεργία στο 7,7% το 2022.

Το 2022 οι απασχολούμενοι ανήλθαν στα 4,135 εκατομμύρια άτομα¹⁵, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 82 χιλιάδες εργαζομένους ή 2% σε σχέση με το 2021.

Σημειώνεται ότι οι συνταξιούχοι, κατά τον μήνα Δεκέμβριο του 2022, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, ανήλθαν σε 2,473 εκατ. άτομα¹⁶. Έτσι, ο δείκτης απασχολουμένων - συνταξιούχων διαμορφώθηκε σε 1,67, δηλαδή υπάρχουν 167 απασχολούμενοι για κάθε 100 συνταξιούχους.

Η παραγωγικότητα εργασίας¹⁷, σύμφωνα με τη Eurostat, παρουσίασε αύξηση κατά 2% σε σχέση με το 2021. Όσον αφορά το μοναδιαίο κόστος εργασίας¹⁸, αυτό μειώθηκε κατά 3,1% το 2022 σε σχέση με το 2021.

Τέλος, το σύνολο των ετήσιων αμοιβών εξαρτημένης εργασίας¹⁹ για το 2022 ανήλθε σε 73,1 δις ευρώ, παρουσιάζοντας μία αύξηση κατά 5% σε σχέση με το 2021, όπου οι αντίστοιχες αμοιβές ανήλθαν σε 69,4 δις ευρώ.

Ο μέσος μισθός στον ιδιωτικό τομέα²⁰ ανήλθε κατά το έτος αναφοράς σε 1.176,45 ευρώ. Αντίστοιχα, η μέση συνταξιοδοτική παροχή (κύρια και επικουρική σύνταξη, μέρος κ.λπ.) διαμορφώθηκε κατά τον Δεκέμβριο 2022 σε 1.048,33 ευρώ²¹. Κατ' αποτέλεσμα, η μέση σύνταξη υπολείπεται του μέσου μισθού μόλις κατά 128,12 ευρώ.

¹⁴ Η ανεργία κλιμακώθηκε το 2015 όταν και σκαρφάλωσε στο 27,9% του εργατικού δυναμικού.

¹⁵ Πηγή: Η Ελληνική Οικονομία - ELSTAT (statistics.gr), ΕΛΣΤΑΤ - Η Ελληνική Οικονομία (20 Οκτωβρίου 2023, σελ. 28).

¹⁶ Πηγή: Μηνιαίες Εκθέσεις ΕΣΕΠΣ - ΗΛΙΟΣ Έτους 2022 - Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης ΑΕ (idika.gr).

¹⁷ Παραγωγικότητα Εργασίας είναι ο λόγος του ΑΕΠ (τιμή βάσης 2015) σε σχέση με τους απασχολούμενους. Δείχνει δηλαδή την παραγωγή εισοδήματος του εργατικού δυναμικού μιας Χώρας. Ο δείκτης διαμορφώνεται σε σχέση με τις υπόλοιπες Χώρες της ΕΕ. Ο μέσος όρος όλων των Χωρών είναι το 100. Συνεπώς, αν η τιμή σε μία Χώρα είναι πάνω από το 100, αυτό σημαίνει ότι η παραγωγικότητα εργασίας είναι υψηλότερη από τον μέσο όρο των Χωρών της ΕΕ. Στην Ελλάδα η παραγωγικότητα της εργασίας το 2021 ανήλθε στις 92,73 μονάδες και το 2022 στις 94,61 μονάδες. Πηγή: Statistics | Eurostat (europa.eu).

¹⁸ Μετρά το μέσο κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος και υπολογίζεται ως ποσοστό της αμοιβής της εργασίας επί του πραγματικού ΑΕΠ. Το 2021 το κόστος εργασίας ήταν 102,9 μονάδες ενώ το 2022 ανήλθε σε 99,7 μονάδες. Ο μέσος όρος της ΕΕ είναι 100 μονάδες.

Πηγή: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_lp_ulc/default/table?lang=en.

¹⁹ Πηγή: Statistics | Eurostat (europa.eu).

²⁰ Αφορά μέσες μκτές μηνιαίες αποδοχές. Πηγή: Εκθέσεις Π.Σ. ΕΡΓΑΝΗ - Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (ypergasias.gov.gr).

²¹ Η μέση συνταξιοδοτική παροχή για κύρια σύνταξη είναι 749,34 ευρώ, για επικουρική 194 ευρώ και για μερίσματα 104,99 ευρώ. Πηγή: Μηνιαίες Εκθέσεις ΕΣΕΠΣ - ΗΛΙΟΣ Έτους 2022 - Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης ΑΕ (idika.gr).

1.4 Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης – Πρωτογενές Ισοζύγιο

Τα μεγέθη Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης (ΙΓΚ)²² και Πρωτογενές Ισοζύγιο²³ είναι κατά βάση ελλειμματικά καθ' όλη την περίοδο μετά την ένταξη της Χώρας μας στην ΟΝΕ. Ειδικότερα, το 2010 το ΙΓΚ παρουσίασε έλλειμμα ύψους 25,5 δις ευρώ ή 11,4% ως ποσοστό του ΑΕΠ, ενώ το Πρωτογενές Ισοζύγιο εμφάνισε έλλειμμα ύψους 12,2 δις ευρώ²⁴. Το 2016, λόγω της σημαντικής μείωσης των κρατικών δαπανών, τόσο το ΙΓΚ όσο και το πρωτογενές ισοζύγιο έκλεισαν με πλεόνασμα, το οποίο ανήλθε στα 407 εκατ. ευρώ και 6,019 δις ευρώ, αντίστοιχα. Ωστόσο, στη συνέχεια, λόγω της πανδημίας και των αυξανόμενων δαπανών για την αντιμετώπισή της, τόσο το πρωτογενές ισοζύγιο όσο και το ΙΓΚ το 2020 και 2021 παρουσίασαν σημαντικό έλλειμμα, για να ανακάμψουν και πάλι το 2022.

Συγκεκριμένα, το 2021 το πρωτογενές ισοζύγιο έκλεισε με έλλειμμα 8,139 δις ευρώ, ενώ το 2022 επιτεύχθηκε πλεόνασμα ύψους 261 εκατ. ευρώ²⁵. Αντίστοιχα, το ΙΓΚ το 2021 παρουσίασε έλλειμμα ύψους 12,663 δις ευρώ, το οποίο, το 2022, μειώθηκε σε έλλειμμα ύψους 4,892 δις ευρώ.

Ως ποσοστό του ΑΕΠ, το ΙΓΚ το 2021 ήταν στο -6,98%, ενώ το 2022 η αντίστοιχη επίδοση ήταν βελτιωμένη, καθώς το έλλειμμα ανήλθε σε -2,37%²⁶.

Όσον αφορά τους τόκους για την εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους, αυτοί μειώνονται κάθε χρόνο από το 2010 και μετά. Συγκεκριμένα, το 2010 η Ελλάδα πλήρωσε 13,2 δις ευρώ για τόκους, το 2021 πλήρωσε 4,524 δις ευρώ και το 2022 ποσό 5,153 δις ευρώ²⁷.

Στο διάγραμμα 5 εμφανίζονται για την περίοδο 2010-2022 τα συνολικά έσοδα και οι συνολικές δαπάνες της γενικής κυβέρνησης, καθώς και το ποσοστό του ΙΓΚ ως προς το ΑΕΠ.

²² Το Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης ή Δημοσιονομικό Ισοζύγιο ισούται με τη διαφορά μεταξύ των συνολικών εσόδων και των συνολικών δαπανών του Κράτους. Σε περίπτωση που τα συνολικά έσοδα είναι μεγαλύτερα από τις συνολικές δαπάνες, το ισοζύγιο είναι πλεονασματικό και προκύπτει Δημοσιονομικό Πλεόνασμα. Αντίστοιχα, στην περίπτωση που οι συνολικές δαπάνες είναι μεγαλύτερες από τα συνολικά έσοδα, το ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης είναι ελλειμματικό και προκύπτει Δημοσιονομικό Έλλειμμα. Στις συνολικές δαπάνες περιλαμβάνονται οι πρωτογενείς δαπάνες αλλά και οι τόκοι που πληρώνει το κράτος για τα δάνεια του - δημόσιο χρέος.

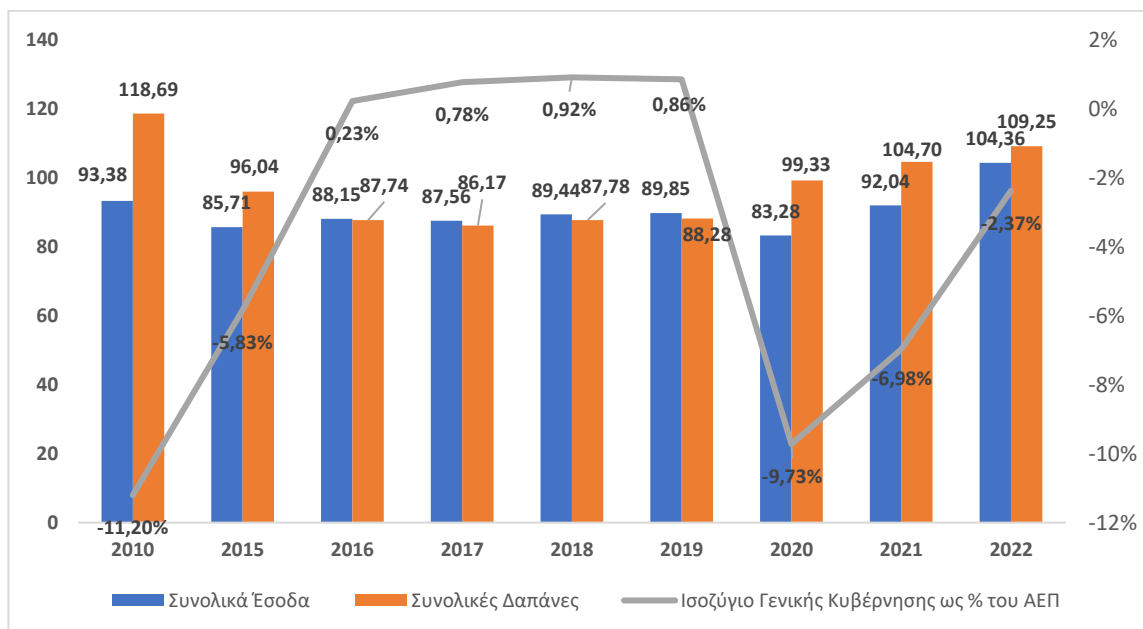
²³ Το Πρωτογενές Ισοζύγιο ισούται με τη διαφορά των συνολικών εσόδων και των πρωτογενών δαπανών. Οι πρωτογενείς δαπάνες δεν περιλαμβάνουν τους τόκους που πληρώνει το Κράτος για τα δάνεια που έχει λάβει. Αν τα έσοδα του Κράτους είναι περισσότερα των πρωτογενών δαπανών, τότε το πρωτογενές ισοζύγιο είναι πλεονασματικό και ονομάζεται Πρωτογενές Πλεόνασμα, ενώ αν οι πρωτογενείς δαπάνες είναι περισσότερες των συνολικών εσόδων, τότε το πρωτογενές ισοζύγιο καλείται Πρωτογενές Έλλειμμα.

²⁴ Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ - Η Ελληνική Οικονομία (31 Δεκεμβρίου 2020).

²⁵ Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ - Η Ελληνική Οικονομία (3 Νοεμβρίου 2023).

²⁶ Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ - Η Ελληνική Οικονομία (3 Νοεμβρίου 2023).

²⁷ Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ - Η Ελληνική Οικονομία (3 Νοεμβρίου 2023).

Διάγραμμα 5: Διακύμανση Ισοζυγίου Γενικής Κυβέρνησης και Πρωτογενούς Ισοζυγίου, περιόδου 2010 έως 2022

Πηγή: Eurostat, Υπολογισμοί και Πίνακας ΕΛΣυν

1.5 Κίνδυνοι και Προκλήσεις

Η ελληνική οικονομία καλείται να διαχειριστεί στο άμεσο και απώτερο μέλλον τέσσερις σημαντικές προκλήσεις και κινδύνους, που είναι οι εξής: α) το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, β) το επενδυτικό έλλειμμα (επενδυτικό κενό), γ) το δημογραφικό πρόβλημα και δ) τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής.

1.5.1 Το Έλλειμμα στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών

Το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ)²⁸, που συνιστά τον βασικό δείκτη ανταγωνιστικότητας της Χώρας, είναι διαχρονικά ελλειμματικό²⁹ ως ποσοστό του ΑΕΠ. Μάλιστα κατά την περίοδο αναφοράς (2022) το έλλειμμα του ΙΤΣ ως προς το ονομαστικό ΑΕΠ εκτοξεύτηκε σε ποσοστό 10,3%, έναντι αντίστοιχου ποσοστού 6,8% κατά το

²⁸ Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών απεικονίζει τη διαφορά των εσόδων που προέρχονται από το εξωτερικό για παραγόμενα αγαθά και υπηρεσίες (συμπεριλαμβανομένων εισοδημάτων από τόκους και μερίσματα, ενοικίων από περιουσιακά στοιχεία και υπηρεσιών των παραγωγικών συντελεστών), μείον τις αντίστοιχες πληρωμές που γίνονται σε ξένους από την εγχώρια οικονομία.

²⁹ Σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, την περίοδο 1974-1998 το μέσο ετήσιο έλλειμμα του ΙΤΣ ήταν 3,6% του ΑΕΠ. Την περίοδο 1999-2008 το μέσο ετήσιο έλλειμμα του ΙΤΣ αυξήθηκε στο 8,7% του ΑΕΠ, για να ανέλθει σε ποσοστό 10% το 2010. Αντίθετα, την περίοδο 2015-2021 το μέσο έλλειμμα του ΙΤΣ ανήλθε στο 3,2% του ΑΕΠ για να φτάσει το 2021 στο 6,8% του ΑΕΠ.

προηγούμενο έτος (2021). Ελλειμματικό ΙΤΣ σημαίνει ότι η Χώρα ζει πέραν της καμπύλης των παραγωγικών δυνατοτήτων της, χρησιμοποιώντας εξωτερικό χρέος για τη χρηματοδότηση του επιπέδου διαβίωσης των πολιτών της και την ανάπτυξη της οικονομίας της.

Το διάγραμμα 6 δείχνει το ΙΤΣ ως προς το ΑΕΠ, για την περίοδο 2010-2022.

Διάγραμμα 6: Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών σε ονομαστικούς όρους ως ποσοστό του ΑΕΠ, περιόδου 2010 έως 2022

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, Διάγραμμα ΕΛΣυν

Η δυσκολία της Χώρας να δημιουργήσει πλεόνασμα στο ΙΤΣ συνιστά μια μεγάλη διαχρονική αδυναμία (μακροοικονομική ανισορροπία) της ελληνικής οικονομίας. Η κύρια αιτία του ελλείμματος του ΙΤΣ οφείλεται στο γεγονός ότι η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην εγχώρια κατανάλωση (δημόσια και ιδιωτική), η οποία υπερβαίνει σε μεγάλο βαθμό το δυνητικό συνολικό προϊόν της ελληνικής οικονομίας (παραγωγικότητα).

Για το έτος 2022 η μεγάλη αύξηση του ελλείμματος στο ΙΤΣ (10,3% του ΑΕΠ) αποδίδεται στην εκτόξευση ιδίως των τιμών ενέργειας, των πρώτων υλών, καθώς και στο κόστος των αντίστοιχων εισαγωγών. Το θετικό είναι ότι, σε αντίθεση με την περίοδο προ της κρίσης (κυρίως την περίοδο 2007-2009), δεν παρατηρείται και αντίστοιχα υψηλό δημοσιονομικό έλλειμμα, ώστε να ανακύπτει ζήτημα «δίδυμων ελλειμμάτων». Εντούτοις, οι εξελίξεις στο ΙΤΣ πρέπει να τύχουν ενδελεχούς παρακολούθησης κατά τα προσεχή έτη και, εφόσον διαπιστωθεί ότι το έλλειμμα παραμένει σε υψηλό ποσοστό, να εξεταστεί η λήψη κατάλληλων μέτρων σοβαρής μείωσής του. Τούτο δεν αποτελεί εύκολη υπόθεση, καθώς πολιτικές που περιλαμβάνουν μέτρα νομισματικής πολιτικής (υποτίμηση του νομίσματος) ή

πρακτικές όπως η εισαγωγή δασμών ή ποσοστώσεων για τα ξένα προϊόντα δεν είναι διαθέσιμες λόγω της συμμετοχής της Χώρας μας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση.

Ωστόσο, θα μπορούσαν να υιοθετηθούν πολιτικές όπως, ενδεικτικά, η ενίσχυση των επενδύσεων σε ανταγωνιστικά προϊόντα με προστιθέμενη αξία, η υιοθέτηση νέων τεχνολογιών στην παραγωγή, η αύξηση της παραγωγικότητας, η βελτίωση των υποδομών, η ενίσχυση της έρευνας και ανάπτυξης (R&D), η σύνδεση των ερευνητικών κέντρων με την παραγωγή και η βελτίωση/αναβάθμιση του ανθρώπινου κεφαλαίου μέσω της δια βίου μάθησης.

Σχετική με το ζήτημα αυτό είναι και η έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδας³⁰ για το 2022, όπου αναφέρεται ότι προϋποθέσεις για τη μείωση του ελλείμματος του ΙΤΣ είναι, μεταξύ άλλων, η υποκατάσταση των εισαγωγών με εγχώρια προϊόντα και η ενίσχυση της ενεργειακής αυτονομίας σε συνδυασμό με την απεξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα, ώστε να αντιμετωπιστούν οι αυξημένες τιμές των εισαγόμενων προϊόντων ενέργειας.

1.5.2 Επενδυτικό Έλλειμμα – Επενδυτικό Κενό

Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετώπισε η ελληνική οικονομία στην περίοδο της οικονομικής κρίσης και της πανδημίας (2010-2021) ήταν η ραγδαία μείωση των δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων κατά 21% και 44%, αντίστοιχα. Σε αυτό προστέθηκε και η απομείωση του αποθέματος παγίου κεφαλαίου, με συνέπεια το επενδυτικό κενό της ελληνικής οικονομίας σωρευτικά την περίοδο 2015-2021 να εκτιναχθεί στα 49,6 δις ευρώ.

Η αδυναμία των επενδυτικών δαπανών να αντισταθμίσουν τις αποσβέσεις έχει προκαλέσει στην ελληνική οικονομία έλλειμμα ανταγωνιστικότητας, τεχνολογική υστέρηση και μείωση της παραγωγικότητας. Συνεπώς, η αύξηση των επενδύσεων και του αποθέματος κεφαλαίου συνιστά δομική προϋπόθεση ώστε να καταφέρει η ελληνική οικονομία να επιτύχει βιώσιμους ρυθμούς ανάπτυξης στο μέλλον.

Το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας αποτελεί σημαντική ευκαιρία χρηματοδότησης των επενδύσεων, οι οποίες μπορούν να καλύψουν το δεκαετές επενδυτικό κενό, διαφοροποιώντας το αναπτυξιακό μοντέλο της Ελλάδας.

Εκτός, όμως, από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, η Ελλάδα πρέπει να υιοθετήσει κατάλληλες πολιτικές ώστε να γίνει πόλος Ξένων Άμεσων Επενδύσεων, οι οποίες μπορούν να χρηματοδοτήσουν άμεσα και με ιδιωτικά κεφάλαια το επενδυτικό κενό.

1.5.3 Μείωση Εργατικού Δυναμικού – Δημογραφικό

Η μείωση του εργατικού δυναμικού, η μετανάστευση εξειδικευμένων εργαζομένων (brain drain) και το δημογραφικό πρόβλημα εν γένει αποτελούν σημαντικά ζητήματα που αντιμετωπίζει και θα αντιμετωπίσει εντονότερα η Ελλάδα την επόμενη δεκαετία.

Ο πληθυσμός γηράσκει γρήγορα, με χαμηλές γεννήσεις και αυξημένο προσδόκιμο επιβίωσης³¹. Το αποτέλεσμα είναι η μείωση μελλοντικά του ενεργού πληθυσμού, δηλαδή

³⁰ Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος (bankofgreece.gr).

³¹ Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ «Ελλάς Με Αριθμούς» (Έκδοση Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2023, σελ. 23), ο Δείκτης Ολικής Γονιμότητας ήταν 1,5 το 2021 και 1,3 το 2013 (Έκδοση Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2019). Οι θάνατοι από το 2017 έως το 2021 ήταν 215 χιλιάδες περισσότεροι από τις γεννήσεις (Έκδοση Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2022, σελ. 24), ενώ από το 2001 έως το 2010 οι γεννήσεις ήταν περισσότερες από τους θανάτους κατά 35 χιλιάδες. Ο Δείκτης

των ατόμων που μπορούν να εργαστούν, κάτι που επηρεάζει δυσμενώς την οικονομία και τα κρίσιμα μακροοικονομικά μεγέθη (π.χ. το ΑΕΠ), ενώ αναμένεται να δοκιμάσει και τις αντοχές των συστημάτων κοινωνικής προστασίας (ιδίως τη δημόσια ασφάλιση).

Το φαινόμενο αυτό δεν είναι μόνο ελληνικό. Σύμφωνα με μελέτη της Eurostat³² το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 80 ετών και άνω στον πληθυσμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπεται να αυξηθεί το 2100 στο 14,6% (από 5,6% το 2018), ενώ τα άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω θα αποτελούν το 31,3% του πληθυσμού της ΕΕ το 2100, σε σύγκριση με το 19,8% το 2018.

Το «brain drain» αναφέρεται στη μαζική μετανάστευση υψηλά εκπαιδευμένων και εξειδικευμένων ατόμων από μία χώρα προς άλλες χώρες που προσφέρουν καλύτερες ευκαιρίες εργασίας, αμοιβές, επιστημονική έρευνα και επαγγελματική εξέλιξη.

Στη Χώρα μας πολλοί νέοι που εντάσσονται στους καλύτερα εκπαιδευμένους Έλληνες (π.χ. επαγγελματίες υγείας και μηχανικοί) αναζητούν ευκαιρίες στο εξωτερικό λόγω της οικονομικής ύφεσης, των χαμηλών μισθών, της ανεργίας και των περιορισμένων ευκαιριών ανέλιξης στην Ελλάδα. Αυτό έχει σημαντικές συνέπειες για την οικονομία και την καινοτομία στη Χώρα. Η αύξηση της ζήτησης και η αύξηση των επενδύσεων, που ακολούθησε μετά την κρίση χρέους και το πέρας της πανδημίας, έχουν προκαλέσει αντίστοιχη αύξηση ζήτησης εξειδικευμένου προσωπικού από τις επιχειρήσεις. Ωστόσο, μέρος του εξειδικευμένου προσωπικού έχει μεταναστεύσει σε χώρες του εξωτερικού με αποτέλεσμα οι ελληνικές επιχειρήσεις να αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα κάλυψης εξειδικευμένων θέσεων απασχόλησης.

Σύμφωνα με μελέτη του ΣΕΒ³³, την περίοδο 2008-2017 μετανάστευσαν από την Ελλάδα 467 χιλιάδες πολίτες³⁴, εκ των οποίων οι μισοί ήταν στην παραγωγική ηλικία των 25-44 ετών. Η ίδια μελέτη αναφέρει επίσης ότι μία στις τρεις επιχειρήσεις αντιμετωπίζει δυσκολίες στην κάλυψη κενών θέσεων, με τις μισές επιχειρήσεις του κλάδου της ψηφιακής οικονομίας να αντιμετωπίζουν αντίστοιχες δυσκολίες.

1.5.4 Η Κλιματική Αλλαγή

Η κλιματική αλλαγή μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομία μιας Χώρας. Οι επιπτώσεις αυτές μπορούν να είναι πολύπλευρες και να επηρεάζουν διάφορους τομείς της οικονομίας, όπως επιδείνωση της πρωτογενούς παραγωγής (γεωργία) και του τουρισμού, αύξηση της ανεργίας και μείωση της παραγωγικότητας, ζημιές στις υποδομές, τις περιουσίες και τις επιχειρήσεις, ανακατανομή πληθυσμού (εσωτερική μετανάστευση) και αύξηση του κόστους υγείας.

Συγκεκριμένα, στον πρωτογενή τομέα της οικονομίας οι αλλαγές στο κλίμα, όπως αυξημένες θερμοκρασίες, περιοδικές ξηρασίες και πλημμύρες, επηρεάζουν αρνητικά τη

Γήρανσης (η αναλογία του πληθυσμού, ηλικίας 65 ετών και άνω, προς τον ηλικιακά νεότερο, 0 - 14 ετών) το 2021 ήταν 166 (166 ηλικιωμένοι για 100 παιδιά) (Έκδοση Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2023, σελ. 23), ενώ το 2001 ήταν 113,6 (Έκδοση Συνθήκης Διαβίωσης στην Ελλάδα, Απρίλιος 2015, σελ. 14). Συναφώς, το προσδόκιμο ζωής για τους άντρες το 2000 ήταν τα 75,4 έτη και για τις γυναίκες τα 80,5 έτη, ενώ το 2020 για τους άντρες ήταν τα 78,8 έτη και για τις γυναίκες τα 84 έτη (Έκδοση Συνθήκης Διαβίωσης στην Ελλάδα, Σεπτέμβριος 2023, σελ. 14).

³² Πληθυσμιακή διάρθρωση και δημογραφική γήρανση - Statistics Explained (europa.eu)

[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing/el&oldid=465114)

[explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing/el&oldid=465114](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing/el&oldid=465114)

³³ Brain_Drain_executive_summary.pdf (sev.org.gr).

³⁴ Η καθαρή μετανάστευση (εκροές μείον εισροές) ανέρχεται σε 192 χιλιάδες πολίτες. Πηγή: ΣΕΒ.

γεωργία. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε μειωμένη παραγωγή τροφίμων με αποτέλεσμα την αύξηση της τιμής τους, ενώ η μειωμένη παραγωγή στον γεωργικό και βιομηχανικό τομέα οδηγεί σε απώλεια θέσεων εργασίας και μειωμένη παραγωγικότητα.

Η αύξηση των κλιματικών φαινομένων, όπως πλημμύρες και πυρκαγιές, προκαλούν ζημιές σε υποδομές, κτίρια και επιχειρήσεις, με σημαντικό κόστος ανακαίνισης, ανοικοδόμησης και επανεγκατάστασης. Οι ακραίες καιρικές συνθήκες θα μπορούσαν να αναγκάσουν μεγάλο μέρος του πληθυσμού να μετακινηθεί από περιοχές ευάλωτες στις κλιματικές αλλαγές προς περιοχές που απειλούνται λιγότερο από την κλιματική αλλαγή με αποτέλεσμα την ερημοποίηση περιοχών και την αστικοποίηση άλλων. Η μεγαλύτερη αστικοποίηση δημιουργεί ανάγκη για κατασκευή νέων υποδομών και ανασυγκρότηση περιοχών. Η υψηλότερη θερμοκρασία και οι αλλαγές στην ποιότητα του αέρα έχουν επίσης αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία του πληθυσμού, οδηγώντας σε αυξημένες δαπάνες υγείας.

Αν και το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής ξεπερνά τα σύνορα της Ελλάδας, καθώς τείνει να αποτελέσει παγκόσμιο πρόβλημα, εντούτοις η συστηματική παρακολούθησή του πρέπει πλέον να αποτελέσει μέγιστη προτεραιότητα, καθώς μπορεί να επηρεάσει δυσμενώς την εκτέλεση των μελλοντικών κρατικών προϋπολογισμών (ενδεικτικά, επιβάρυνση με πρόσθετες δαπάνες για την αποκατάσταση των ζημιών και την ενίσχυση όσων πλήττονται, μείωση εσόδων λόγω μειωμένης παραγωγής, αναστολή οφειλών κ.λπ.), αλλά και τους μακροοικονομικούς δείκτες (μειωμένο ΑΕΠ, υψηλή ανεργία κ.λπ.).

«ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ»

2 ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ

2.1 Το Χρέος της Γενικής Κυβέρνησης

Το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης³⁵, που συνιστά έναν κρίσιμο δείκτη όσον αφορά τη συμμόρφωση με τις δημοσιονομικές υποχρεώσεις που απορρέουν από την ενωσιακή νομοθεσία³⁶ αυξήθηκε το 2022 ως απόλυτο μέγεθος και διαμορφώθηκε σε 356.597 εκατ. ευρώ (από 353.848 εκατ. ευρώ το 2021). Παρά την αύξηση αυτή, το χρέος μειώθηκε ως ποσοστό του ΑΕΠ και, συγκεκριμένα, διαμορφώθηκε σε ποσοστό 172,6% του ΑΕΠ (από 195,0% το 2021).

Η πορεία του χρέους ως απόλυτο μέγεθος από το 2016 και έπειτα είναι αυξητική, με μόνη εξαίρεση το 2019. Ωστόσο, από το 2020 το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ αποκλιμακώνεται, με τη μείωση κατά το έτος αναφοράς (2022) να ανέρχεται στις 22,4 ποσοστιαίες μονάδες, καθώς το 2021 το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ είχε διαμορφωθεί σε ποσοστό 195%.

Τα ανωτέρω απεικονίζονται στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1: Ενοποιημένο Χρέος Γενικής Κυβέρνησης (εκατ. €)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ενοποιημένο χρέος Γενικής Κυβέρνησης	315.012	317.481	334.721	331.144	341.588	353.848	356.597
% Α.Ε.Π.	180,5	179,5	186,4	180,6	207,0	195,0	172,6
Α.Ε.Π.	174.494	176.903	179.558	183.347	165.016	181.500	206.620

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή (Η Ελληνική Οικονομία - 3 Νοεμβρίου 2023)

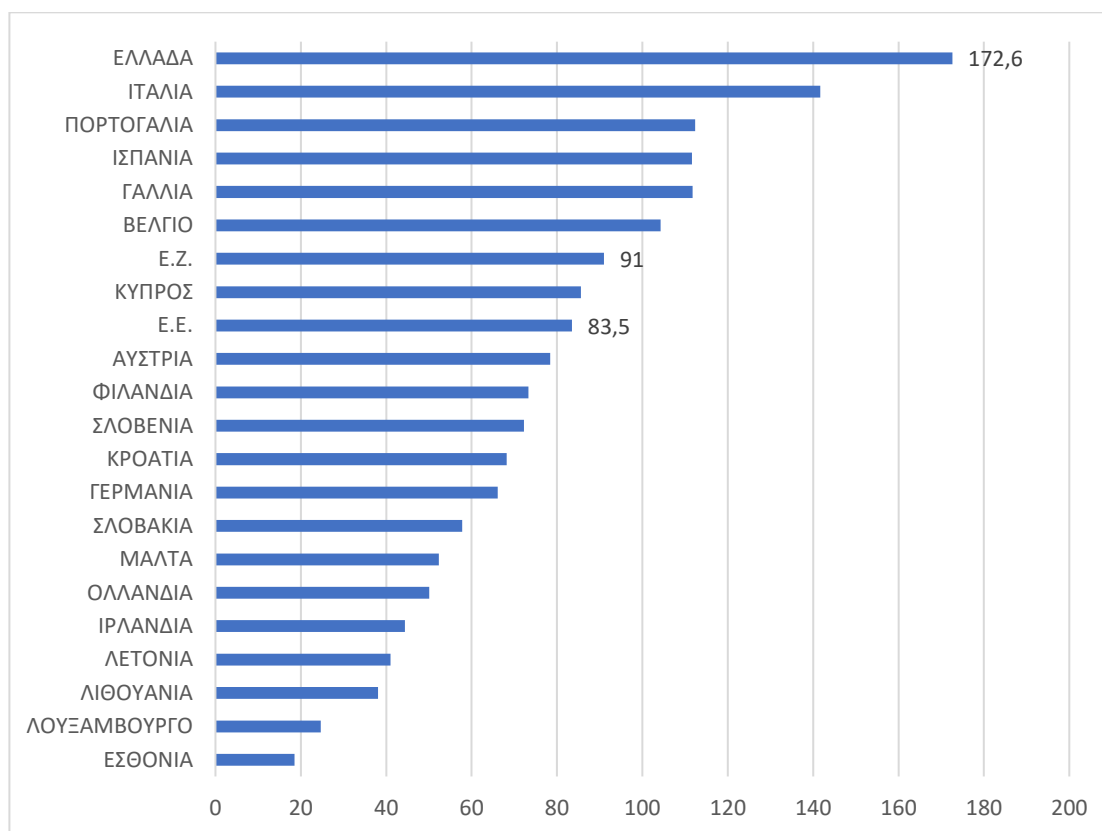
Η μείωση που επιτεύχθηκε το 2022 (22,4 ποσοστιαίες μονάδες) συνιστά και τη μεγαλύτερη μείωση των τελευταίων δέκα ετών. Ως αποτέλεσμα της επίδοσης αυτής, η Ελλάδα εμφανίζει τον χαμηλότερο λόγο χρέους προς ΑΕΠ μετά το 2012.

Αν και η συγκεκριμένη μείωση καταγράφηκε ως η μεγαλύτερη μείωση μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), εντούτοις η Ελλάδα εξακολουθεί να καταλαμβάνει την πρώτη θέση όσον αφορά το χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ. Έπονται η Ιταλία με 141,7% και η Πορτογαλία με 112,4%, ενώ ο Ευρωπαϊκός μέσος όρος βρίσκεται χαμηλότερα, στο 83,5% (91,00% για τις Χώρες της Ευρωζώνης).

Στο κατωτέρω Διάγραμμα 7 απεικονίζεται για ορισμένες Χώρες της ΕΕ το χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ κατά την περίοδο αναφοράς.

³⁵ Διαφέρει από το χρέος της Κεντρικής Διοίκησης κατά το ποσό του ενδοκυβερνητικού χρέους και των λοιπών στοιχείων που προβλέπονται στο Ευρωπαϊκό Σύστημα Λογαριασμών (ESA 2010).

³⁶ Βλ. ιδίως το άρθρο 126 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) και το Πρωτόκολλο με αριθμό 12 που έχει προσαρτηθεί στις Συνθήκες.

Διάγραμμα 7: Χρέος Γενικής Κυβέρνησης ως % του ΑΕΠ έτους 2022

Πηγή: Eurostat

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο προϋπολογισμός του 2022 προέβλεπε ονομαστικό χρέος Γενικής Κυβέρνησης ύψους 355.000 εκατ. ευρώ (ποσοστό 189,6% του ΑΕΠ). Τελικά, παρότι το ονομαστικό χρέος της Γενικής Κυβέρνησης διαμορφώθηκε σε υψηλότερο ποσό από το προϋπολογισθέν (356.597 εκατ. ευρώ), εντούτοις ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ, που συνιστά την παραδοσιακή μεταβλητή βιωσιμότητας του χρέους³⁷, διαμορφώθηκε σε χαμηλότερο ποσοστό (172,6% έναντι 189,6%). Αυτό συνέβη διότι το ΑΕΠ του 2022 διαμορφώθηκε σε υψηλότερο επίπεδο από αυτό που είχε προϋπολογισθεί (206.620 έναντι 187.278 εκατ. ευρώ). Επίσης, ενώ στον προϋπολογισμό του 2022 υπήρχε πρόβλεψη για πρωτογενές έλλειμα 1,4%, τελικά το 2022 έκλεισε με πρωτογενές πλεόνασμα 0,1%, κάτι που επίσης συντέλεσε στην αποκλιμάκωση του χρέους.

Τη μεγαλύτερη συμβολή στη μείωση του χρέους της Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ είχε η διαφορά μεταξύ του έμμεσου επιτοκίου δανεισμού και του ρυθμού

³⁷ Σύμφωνα με το Πρωτόκολλο με αριθμό 12 που έχει προσαρτηθεί στις Συνθήκες, η τιμή αναφοράς για τον λόγο μεταξύ του δημοσίου χρέους και του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς είναι κατά γενικό κανόνα 60%, ενώ προβλέπονται και ορισμένες εξαιρέσεις.

μεταβολής του ονομαστικού ΑΕΠ (φαινόμενο της χιονοστιβάδας)³⁸, καθώς και το γεγονός ότι για πρώτη φορά μετά την εκδήλωση της πανδημίας το πρωτογενές πλεόνασμα άσκησε μειωτική - έστω και οριακά - επίδραση στον λόγο του χρέους προς το ΑΕΠ.

Οι ακαθάριστες (μικτές) χρηματοδοτικές ανάγκες ως ποσοστό του ΑΕΠ, που συνιστούν έναν δεύτερο δείκτη βιωσιμότητας του χρέους ο οποίος έχει υιοθετηθεί από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και γίνεται αποδεκτός και από την ΕΕ, ανήλθαν για το 2022 στο 13,4%, όπως προκύπτει από τον κατωτέρω Πίνακα 2. Επομένως, υπολείπονται του σχετικού δείκτη του ΔΝΤ, που ανέρχεται για τις αναπτυσσόμενες Χώρες (emerging markets), όπως η Ελλάδα, σε ποσοστό 15% του ΑΕΠ (και σε ποσοστό 20% για τις ανεπτυγμένες Χώρες).

Πίνακας 2 (Μεταβολές χρέους Γενικής Κυβέρνησης)

	2020	2021	2022
Δείκτης χρέους Γενικής Κυβέρνησης (% του ΑΕΠ)	207,0	195,0	172,6
Αλλαγές στον δείκτη	26,4	-12,0	-22,4
Εκ των οποίων			
Πρωτογενές έλλειμμα	6,7	4,5	-0,1
Αποτέλεσμα χιονοστιβάδας	22,6	-16,1	-21,4
Προσαρμογή αποθεμάτων-ροών ³⁹	-3,6	-0,4	-0,9
Ακαθάριστες χρηματοδοτικές ανάγκες (% του ΑΕΠ)	17,8	18,9	13,4

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Έγγραφο εργασίας υπηρεσιών Επιτροπής – Μάιος 2023). Ο Πίνακας έχει υποστεί τροποποιήσεις ως προς τα έτη 2020 έως 2022 σύμφωνα με την από 3.11.2023 ανακοίνωση της ΕΛΣΤΑΤ.

Το σύνολο των τόκων που κατέβαλε το Ελληνικό Δημόσιο το 2022 ανήλθε σε 5.153 εκατ. ευρώ (2,5% του ΑΕΠ), ενώ το προηγούμενο έτος (2021) το αντίστοιχο ποσό ήταν 4.524 εκατ. ευρώ (2,5% του ΑΕΠ). Άρα οι τόκοι αν και αυξήθηκαν ως απόλυτο μέγεθος εντούτοις παρέμειναν σταθεροί ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Περαιτέρω, λόγω των δυσμενών διεθνών εξελίξεων και της αυξανόμενης αβεβαιότητας, οι αποδόσεις των κρατικών τίτλων όλων των χωρών της Ευρωζώνης παρουσίασαν απότομη άνοδο, ιδιαίτερα κατά το δεύτερο και τρίτο τρίμηνο του 2022.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος⁴⁰, οι ελάχιστες και μέγιστες αποδόσεις των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου κατά το 2022 διαμορφώθηκαν, ενδεικτικά, ως εξής: α) Για το πενταετές ομόλογο από 0,79% (Ιανουάριος) έως 4,10% (Οκτώβριος). β) Για το επταετές ομόλογο από 1,14% (Ιανουάριος) έως 4,40% (Οκτώβριος). γ) Για το δεκαετές ομόλογο από 1,62% (Ιανουάριος) έως 4,87% (Οκτώβριος).

Η διαφορά απόδοσης μεταξύ του δεκαετούς ελληνικού και του αντίστοιχου γερμανικού ομολόγου αναφοράς κινήθηκε ανοδικά συγκριτικά με το προηγούμενο έτος και

³⁸ Το φαινόμενο αυτό περιγράφει πώς ο λόγος του δημοσίου χρέους προς το ΑΕΠ μπορεί να αυξάνεται ακόμη και όταν το πρωτογενές έλλειμμα είναι μηδενικό. Καθώς το χρέος πρέπει να εξυπηρετείται κάθε χρόνο πληρώνοντας ένα επιτόκιο στους δανειστές, ο ρυθμός μεταβολής του υφιστάμενου χρέους όταν δεν υπάρχει νέος δανεισμός είναι το ίδιο το επιτόκιο. Κατά συνέπεια, όταν ο ρυθμός μεταβολής του ονομαστικού ΑΕΠ γίνει μικρότερος από το επιτόκιο, ο λόγος δημοσίου χρέους προς το ΑΕΠ μεγαλώνει καθώς ο αριθμητής αυξάνεται ταχύτερα από τον παρονομαστή. Αντίθετα, όταν το ονομαστικό ΑΕΠ αυξάνεται ταχύτερα από το επιτόκιο, ο λόγος χρέους/ΑΕΠ μειώνεται (περίπτωση Ελλάδας κατά την περίοδο αναφοράς).

³⁹ Αποτελεί λογιστικό μέγεθος των εθνικών λογαριασμών το οποίο περιλαμβάνει διάφορες δαπάνες ή έσοδα, όπως αμυντικές δαπάνες, έσοδα από ιδιωτικοποιήσεις, ή για παράδειγμα, κεφάλαια τραπεζικών διασώσεων και διαγραφές χρέους, τα οποία δεν περιλαμβάνονται στα μεγέθη που καθορίζουν το πρωτογενές πλεόνασμα.

⁴⁰ Βλ. Έκθεση για τη Νομισματική Πολιτική 2022-2023 ΤτΕ, σελ. 141.

διαμορφώθηκε κατά μέσο όρο στα επίπεδα των 230 μονάδων βάσης κατά τη διάρκεια του 2022. Στο τέλος Δεκεμβρίου η διαφορά απόδοσης διαμορφώθηκε στα επίπεδα των 205 μονάδων βάσης, με την αντίστοιχη απόδοση του δεκαετούς ομολόγου να διαμορφώνεται περίπου στο 4,6%⁴¹.

2.2 Η Πιστοληπτική Αξιολόγηση της Χώρας

Οι αναβαθμίσεις της πιστοληπτικής αξιολόγησης του Ελληνικού Δημοσίου το 2022 από τους οίκους S&P και DBRS αποτέλεσαν μια σημαντική εξέλιξη, καθώς η πιστοληπτική αξιολόγηση του Ελληνικού Δημοσίου βρίσκεται πλέον οριακά χαμηλότερα από την επενδυτική κατηγορία. Συγκεκριμένα, οι πιστοληπτικές αξιολογήσεις από τους προαναφερθέντες οίκους είναι πλέον στο BB+/BB-high, δηλαδή μόλις μία βαθμίδα κάτω από το όριο της επενδυτικής κατηγορίας. Από την άλλη, έως το τέλος του 2022 ο οίκος Moody's έχει κατατάξει την Ελλάδα στη βαθμίδα Ba3, τρεις θέσεις κάτω από την επενδυτική βαθμίδα και ο οίκος Fitch στη βαθμίδα BB, δύο θέσεις κάτω από την επενδυτική βαθμίδα⁴².

Η αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας από τους αποδεκτούς από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) οίκους αξιολόγησης έχει ως εξής:

Εταιρείες Αξιολόγησης Πιστοληπτικής Ικανότητας	Πιστοληπτική Ικανότητα	Ημερομηνία Τελευταίας Αξιολόγησης
Standard and Poor's	BB+	Οκτώβριος 2022
HITECH	BB	Οκτώβριος 2022
Moody's	Ba3	Σεπτέμβριος 2022
DBRS	BB-high	Σεπτέμβριος 2022

Σύμφωνα με τις εκθέσεις των οίκων DBRS, S&P και Fitch, οι εξελίξεις που συνέβαλαν στην αναβάθμιση της πιστοληπτικής αξιολόγησης του Ελληνικού Δημοσίου το 2022 και στις αρχές του 2023 αφορούσαν κυρίως: α) τη μείωση του δημοσίου χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ, β) την πολύ καλή επίδοση της ελληνικής οικονομίας, καθώς ο ρυθμός ανάπτυξης ξεπέρασε τόσο τις προσδοκίες όσο και τους αντίστοιχους ρυθμούς ανάπτυξης των περισσότερων οικονομιών της ευρωζώνης και γ) τη μείωση του αποθέματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων των ελληνικών τραπεζών.

2.3 Αναλύσεις βιωσιμότητας του χρέους

2.3.1 Ανάλυση βιωσιμότητας του χρέους από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή

⁴¹ Πηγή: ΟΔΔΗΧ: Απολογισμός Δανειακού και Διαχειριστικού Προγράμματος 2022.

⁴² Τον Σεπτέμβριο του 2023 η DBRS έδωσε στην Ελλάδα την επενδυτική βαθμίδα, καθώς αναβάθμισε την πιστοληπτική της ικανότητα σε BBB (low) με σταθερές προοπτικές. Ο οίκος Moody's τον Σεπτέμβριο του 2023 προχώρησε σε διπλή αναβάθμιση του αξιόχρεου της Ελλάδας, από Ba3 σε Ba1, ένα σκαλοπάτι κάτω από την επενδυτική βαθμίδα. Συναφώς, ο οίκος Fitch τον Ιανουάριο του 2023 αναβάθμισε την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας από BB σε BB+, ομοίως ένα σκαλοπάτι κάτω από την επενδυτική βαθμίδα. Τέλος, τον Οκτώβριο του 2023 ο οίκος S&P έδωσε στην Ελλάδα την επενδυτική βαθμίδα, καθώς αναβάθμισε την πιστοληπτική της ικανότητα σε BBB- με σταθερές προοπτικές.

Όπως προαναφέρθηκε, το 2022 το δημόσιο χρέος κατέγραψε απότομη πτώση σε σχέση με το ΑΕΠ (από 195,0% το 2021 σε 172,6% το 2022). Το χρέος αυτό το διακρατούν κατά κύριο λόγο πιστωτές του λεγόμενου «επίσημου τομέα» με ευνοϊκούς όρους, ενώ και οι χρηματοδοτικές ανάγκες της Χώρας αναμένεται να είναι διαχειρίσιμες κατά τα επόμενα έτη.

Σύμφωνα με τη σχετική ανάλυση της Επιτροπής⁴³, ο κίνδυνος για τη βιωσιμότητα του χρέους είναι χαμηλός βραχυπρόθεσμα, υψηλός μεσοπρόθεσμα και χαμηλός μακροπρόθεσμα. Πιο συγκεκριμένα: (i) Οι βραχυπρόθεσμοι κίνδυνοι για τη δημοσιονομική βιωσιμότητα είναι χαμηλοί, καθώς οι ακαθάριστες χρηματοδοτικές ανάγκες της Γενικής Κυβέρνησης αναμένεται να μειωθούν σε περίπου 10% του ΑΕΠ βραχυπρόθεσμα (δηλαδή κατά την περίοδο 2023-2024), ενώ και η αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας βελτιώνεται σταθερά. (ii) Οι μεσοπρόθεσμοι κίνδυνοι βιωσιμότητας φαίνονται υψηλοί. Σύμφωνα με το βασικό σενάριο, ο δείκτης δημοσίου χρέους προς ΑΕΠ αναμένεται να μειωθεί, αλλά θα παραμείνει σε υψηλό επίπεδο μεσοπρόθεσμα (126,1% το 2033), έχοντας όμως ως βασική πρόβλεψη την επίτευξη υψηλών πρωτογενών πλεονασμάτων (2,1% του ΑΕΠ), κάτι που φαίνεται να αποτελεί φιλόδοξο στόχο σε σύγκριση με τις προηγούμενες δημοσιονομικές επιδόσεις της Χώρας. (iii) Οι συνολικοί μακροπρόθεσμοι κίνδυνοι βιωσιμότητας του χρέους φαίνονται χαμηλοί.

2.3.2 Ανάλυση βιωσιμότητας χρέους από την Τράπεζα της Ελλάδας

Σύμφωνα με τις υποθέσεις του βασικού σεναρίου της ανάλυσης βιωσιμότητας, ο λόγος του χρέους προς το ΑΕΠ αναμένεται να διαγράψει διατηρήσιμη τροχιά αποκλιμάκωσης, παραμένοντας ωστόσο μεσοπρόθεσμα άνω του 100% του ΑΕΠ και φθάνοντας το 2060 στο 61% του ΑΕΠ. Οι ακαθάριστες χρηματοδοτικές ανάγκες του Δημοσίου διατηρούνται μεσοπρόθεσμα πλησίον αλλά εντός του ορίου 15% του ΑΕΠ και σε κάθε περίπτωση εντός του μακροπρόθεσμου ορίου βιωσιμότητας του 20% του ΑΕΠ⁴⁴.

2.4 Χρέος Κεντρικής Διοίκησης

Το χρέος της Κεντρικής Διοίκησης αυξήθηκε το 2022 σε απόλυτο μέγεθος και, συγκεκριμένα, διαμορφώθηκε σε 400.276 εκατ. ευρώ από 388.337 εκατ. ευρώ το 2021. Ως ποσοστό του ΑΕΠ το χρέος μειώθηκε από 213,96% το 2021 σε 193,73% το 2022, ήτοι κατά 20,23 ποσοστιαίες μονάδες. Οι αντίστοιχες προβλέψεις του προϋπολογισμού για το 2022 αντιστοιχούσαν σε χρέος Κεντρικής Διοίκησης ύψους 391.200 εκατ. ευρώ.

⁴³ Βλ. E.E. Post programme surveillance report, Greece (Έκθεση μεταπρογραμματικής εποπτείας, Ελλάδα), Μάιος 2023.

⁴⁴ Βλ. Ανάλυση Βιωσιμότητας Χρέους της Ενδιάμεσης Έκθεσης Νομισματικής Πολιτικής 2022 της Τράπεζα της Ελλάδος.

Πίνακας 3: Μεταβολές χρέους Κεντρικής Διοίκησης

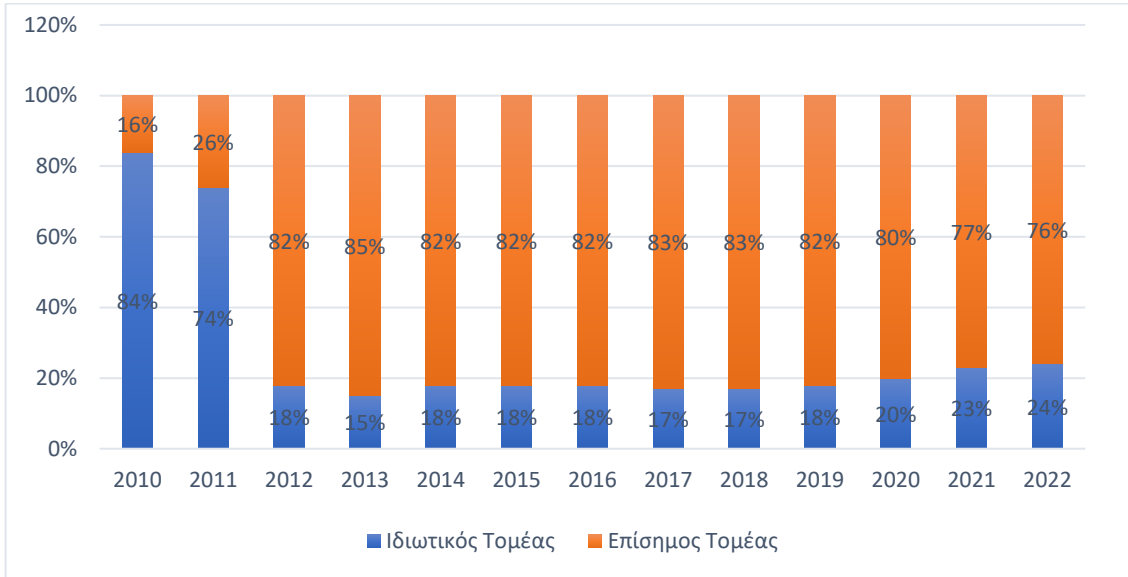
	31/12/2021	31/12/2022	Μεταβολή	% Μεταβολή
Χρέος ανά τύπο χρεωστικού εργαλείου, ανά αρχική διάρκεια και ανά πιστωτή				
Χρέος κεντρικής Διοίκησης	388.337	400.276	11.939	3,07%
Χρεωστικοί τίτλοι	92.594	96.733	4.139	4,47%
Βραχυπρόθεσμοι τίτλοι	11.800	11.800	0	0,00%
Έντοκα γραμμάτια	11.800	11.800	0	0,00%
Μακροπρόθεσμοι τίτλοι	80.794	84.933	4.139	5,12%
Εκδοθέντες στο εσωτερικό	79.035	83.040	4.005	5,07%
Εκδοθέντες στο εξωτερικό	1.759	1.893	134	7,62%
Δάνεια	295.743	303.543	7.800	2,64%
Βραχυπρόθεσμα δάνεια	36.957	49.924	12.967	35,09%
Μακροπρόθεσμα δάνεια	258.786	253.619	-5.167	-2,00%
<i>Έναντι εσωτερικού</i>	1.152	666	-486	-42,19%
Τράπεζα της Ελλάδος	967	496	-471	-48,71%
Λοιπά εσωτερικού	185	170	-15	-8,11%
<i>Έναντι εξωτερικού</i>	257.635	252.954	-4.681	-1,82%
ΕΤΧΣ/ΕΜΣ/ΔΑΝΤ	242.620	235.570	-7.050	-2,91%
Λοιπά εξωτερικού	15.015	17.384	2.369	15,78%

Το σύνολο των τίτλων που συνθέτουν το χρέος της Κεντρικής Διοίκησης είναι σε ευρώ και έχει συναφθεί με σταθερό επιτόκιο⁴⁵. Ως προς τον τρόπο διαπραγμάτευσης, ποσοστό 75,8% (303.409 εκατ. ευρώ) του χρέους είναι μη διαπραγματεύσιμο και αντίστοιχο ποσοστό 24,2% (96.867 εκατ. ευρώ) είναι διαπραγματεύσιμο στις αγορές κεφαλαίου, παρουσιάζοντας μια μικρή μεταβολή υπέρ του διαπραγματεύσιμου χρέους σε σχέση με τα δύο προηγούμενα έτη (2020 και 2021)⁴⁶.

Βασικό χαρακτηριστικό της σύνθεσης του δημοσίου χρέους της Ελλάδας, που επηρεάζει θετικά τη βιωσιμότητά του, είναι ότι το μεγαλύτερο μέρος του βρίσκεται στα χέρια του επίσημου τομέα [δάνεια EFSF (130,91 δις ευρώ), ESM (59,83 δις ευρώ), διμερή δάνεια με χώρες της ΕΕ - δάνεια GLF (44,83 δις ευρώ), δάνεια sure (6,17 δις ευρώ) κ.λπ.].

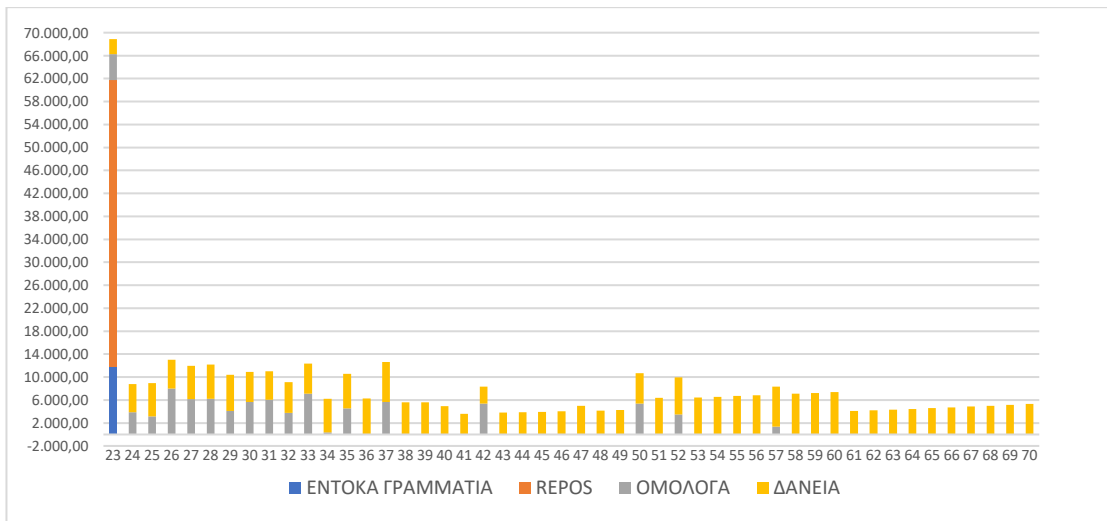
⁴⁵ Το σύνολο του χρέους έχει διαμορφωθεί σε σταθερό επιτόκιο μετά τις πράξεις ανταλλαγής επιτοκίου (SWAP) που έχει διενεργήσει ο ΟΔΔΗΧ κατά το προηγούμενο χρονικό διάστημα.

⁴⁶ Πηγή: ΟΔΔΗΧ: Δελτία Δημοσίου Χρέους 2022,2021,2020.

Διάγραμμα 8: Χρέος Κεντρικής Διοίκησης ανά Είδος Πιστωτή

Η μέση σταθμική διάρκεια του δημοσίου χρέους διαμορφώνεται στα 17,5 έτη έναντι 18,7 έτη το 2021 και 19,4 έτη το 2020.

Στο παρακάτω διάγραμμα 9 παρουσιάζεται το χρονοδιάγραμμα λήξης του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης κατά την 31.12.2022.

Διάγραμμα 9: Χρονοδιάγραμμα Λήξης Χρέους Κεντρικής Διοίκησης την 31.12.2022

Το μεσοσταθμικό επιτόκιο εξυπηρέτησης του χρέους στο τέλος του 2022 διαμορφώθηκε σε 1,54%, έναντι αντίστοιχου ποσοστού 1,57% το 2021 και 1,72% το 2020.

2.5 Εκδόσεις και ομόλογα εντός του 2022

Εντός του 2022 το Ελληνικό Δημόσιο προσέφυγε στις κεφαλαιαγορές εννέα φορές, μέσω του ΟΔΔΗΧ, συγκεντρώνοντας το συνολικό ποσό των 8,3 δις ευρώ. Κατά το ίδιο έτος (2022) το υπόλοιπο των εντόκων γραμματίων παρέμεινε σταθερό στο ποσό των 11,8 δις ευρώ, σε αντίθεση με το υπόλοιπο των συμφωνιών επαναγοράς (repos), το οποίο παρουσίασε αύξηση ύψους 12,97 δις ευρώ (από 36,96 δις ευρώ το 2021 σε 49,93 δις ευρώ το 2022).

Εντός του 2022 οι αποδόσεις των ελληνικών τίτλων παρουσίασαν σημαντική αύξηση σε σχέση με το 2021⁴⁷. Αν αυτή η τάση συνεχιστεί, ενδεχομένως να αποτελέσει κίνδυνο στη σταδιακή αναχρηματοδότηση του συσσωρευμένου χρέους προς τον επίσημο τομέα, καθώς θα αυξήσει την έκθεση του Ελληνικού Δημοσίου στον επιτοκιακό κίνδυνο και τον κίνδυνο της αγοράς.

Η μεσοσταθμική διάρκεια του νέου δανεισμού για το 2022 διαμορφώθηκε στα 5,49 έτη (έναντι 9,8 έτη το 2021), ενώ το μεσοσταθμικό κόστος του νέου δανεισμού - εκτός των συμφωνιών επαναγοράς (repos) - διαμορφώθηκε σε 1,33% (έναντι 0,32% το 2021).

2.6 Κίνδυνοι και Προκλήσεις

Το δημόσιο χρέος, από τη φύση του, υπόκειται σε κινδύνους που ιδίως σε περιπτώσεις πολλαπλών επιδράσεων μπορεί να επηρεάσουν αρνητικά τη βιωσιμότητά του. Τέτοιοι γενικοί κίνδυνοι δύναται να πηγάζουν από την πορεία της οικονομίας (π.χ. μείωση του εργατικού δυναμικού και της παραγωγικότητας, στρέβλωση του ανταγωνισμού, διατάραξη της μακροοικονομικής σταθερότητας, επιδείνωση της υγείας του τραπεζικού τομέα), από τη δημοσιονομική διαχείριση και το πολιτικό περιβάλλον (π.χ. πρόκληση μεγάλων δημοσιονομικών ελλειμμάτων λόγω συνεχών πιέσεων για παροχές, συγκρουσιακό πολιτικό κλίμα και κοινωνικές εντάσεις), από τις διεθνείς σχέσεις (π.χ. υψηλές στρατιωτικές δαπάνες) ή/και από τη διεθνή οικονομία (π.χ. διεθνής αύξηση των επιτοκίων, παγκόσμια ύφεση, κρίση στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, κλιματική αλλαγή).

Ειδικά όσον αφορά την Ελλάδα, παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο μέρος του δημοσίου χρέους, που αποτελείται από τα δάνεια του επίσημου τομέα (EFSF, ESM, δάνεια GLF κ.λπ.), διέπεται από ευνοϊκούς όρους αποπληρωμής (χαμηλά επιτόκια, μεγάλη διάρκεια αποπληρωμής, αναβολή καταβολής τόκων, περίοδος χάριτος για την απόσβεση μέρους των δανείων κ.λπ.), ενώ και ο ΟΔΔΗΧ με την εκδοτική στρατηγική του προχώρησε σε έγκαιρη σύναψη συμβάσεων ανταλλαγής επιτοκίων (swap), που έχουν αντισταθμίσει τον επιτοκιακό κίνδυνο σε ένα σχετικά μεγάλο μερίδιο του χρέους (π.χ. δάνειο GLF), «κλειδώνοντας» τα σχετικά χαμηλά επιτόκια των προηγούμενων ετών.

Ωστόσο, τα υφιστάμενα ευνοϊκά χαρακτηριστικά του δημοσίου χρέους δεν είναι μόνιμα. Μακροπρόθεσμα παρουσιάζεται κίνδυνος, αφού η σταδιακή αναχρηματοδότηση των δανειακών υποχρεώσεων προς τον επίσημο τομέα με όρους αγοράς θα αυξήσει την έκθεση του Ελληνικού Δημοσίου στον επιτοκιακό κίνδυνο, καθώς πλέον επικρατούν ανοδικές

⁴⁷ Οι αποδόσεις εντός του 2021 για τα δεκαετή ομόλογα κυμάνθηκαν από 0,807% έως 0,888% σε αντίθεση με το 2022 όπου η διακύμανσή τους ήταν από 1,836% έως 4,444%.

τάσεις στα επιτόκια συνεπεία του υψηλού παγκόσμιου πληθωρισμού αλλά και της περιοριστικής νομισματικής πολιτικής που ακολουθεί η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Το 2022, μετά από μια σειρά αναβαθμίσεων, η πιστοληπτική αξιολόγηση του Ελληνικού Δημοσίου βρίσκεται πολύ κοντά στην επενδυτική βαθμίδα. Ενδεχόμενη απόκτηση αυτής θα ήταν πολύ σημαντική, καθώς θα οδηγούσε σε πολύ μεγάλη διεύρυνση της επενδυτικής βάσης για τα ελληνικά κρατικά ομόλογα, με αποτέλεσμα τη συγκράτηση των ανοδικών επιδράσεων που ασκεί η αυστηροποίηση των διεθνών νομισματικών και χρηματοπιστωτικών συνθηκών στις αποδόσεις τους.

Σε αυτό το περιβάλλον, οι βασικές προκλήσεις για την ελληνική οικονομία, που επηρεάζουν και τη βιωσιμότητα του δημοσίου χρέους, αφορούν: (i) την όσο το δυνατόν πιο σύντομη εξασφάλιση της επενδυτικής βαθμίδας αξιολόγησης, η οποία αναμένεται να περιορίσει τη μεταβλητότητα στην αγορά κρατικών ομολόγων και να διευρύνει την επενδυτική βάση των κρατικών τίτλων, συγκρατώντας την αύξηση του κόστους δανεισμού, (ii) τη διαφύλαξη της δημοσιονομικής αξιοπιστίας μέσω της αποφυγής δημιουργίας νέων πρωτογενών ελλειμάτων και της επιστροφής σε ρεαλιστικά πρωτογενή πλεονάσματα και (iii) την αποτελεσματική αξιοποίηση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, η οποία θα διευρύνει τις αναπτυξιακές δυνατότητες της οικονομίας και θα διευκολύνει την επίτευξη του στόχου της περαιτέρω μείωσης του λόγου του χρέους προς το ΑΕΠ.

**«ΤΗΡΗΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΩΝ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΩΝ
ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ»**

3 ΤΗΡΗΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΩΝ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

3.1 Το θεσμικό πλαίσιο του «Ευρωπαϊκού Εξαμήνου»

Το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο συνιστά τον ετήσιο κύκλο συντονισμού της οικονομικής, δημοσιονομικής και κοινωνικής πολιτικής εντός της ΕΕ, μέσω του οποίου καλύπτονται διαφορετικοί τομείς και συγκεκριμένα: δημοσιονομικές πολιτικές, προκειμένου να διασφαλιστεί η βιωσιμότητα των δημοσίων οικονομικών σύμφωνα με το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, πρόληψη υπερβολικών μακροοικονομικών ανισορροπιών, διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, με έμφαση στην προώθηση της ανάπτυξης και της απασχόλησης, κοινωνικές και εργασιακές πολιτικές, σύμφωνα με τις αρχές του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων, διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που καθορίζονται στα Εθνικά Σχέδια Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, καθώς και επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης της Ατζέντας 2030 του ΟΗΕ.

Οι διατάξεις του παράγωγου κοινοτικού δικαίου στις οποίες στηρίζεται το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο είναι το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, το οποίο θεσπίστηκε το 1997, τροποποιήθηκε και αναθεωρήθηκε το 2005 και το 2011 με τη δέσμη έξι μέτρων «εξάπτυχο» (με την οποία θεσπίστηκε και η «διαδικασία μακροοικονομικών ανισορροπιών»), αυστηροποιήθηκε με τη Συνθήκη για τη Σταθερότητα, τον Συντονισμό και τη Διακυβέρνηση το 2012 και ενισχύθηκε περαιτέρω με τη δέσμη δύο μέτρων «δίπτυχο» το 2013. Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης περιλαμβάνει δύο σκέλη, ένα προληπτικό και ένα διορθωτικό.

Το προληπτικό σκέλος⁴⁸ περιλαμβάνει τα βασικά μέσα για την επιτήρηση των δημοσιονομικών πολιτικών των κρατών μελών, με βασικό κανόνα την προσήλωσή τους στην επίτευξη του μεσοπρόθεσμου δημοσιονομικού στόχου, το κατώτερο όριο του οποίου προσδιορίστηκε σε -0,5% του ΑΕΠ ή -1% του ΑΕΠ αν το δημόσιο χρέος είναι χαμηλότερο από το 60% του ΑΕΠ.

Το διορθωτικό σκέλος⁴⁹ αφορά στη διαδικασία αποφυγής υπερβολικού ελλείμματος των κρατών μελών, η οποία μπορεί να κινηθεί από την Επιτροπή όταν διαπιστώνεται υπέρβαση του ορίου του 3% του ΑΕΠ, όσον αφορά το έλλειμμα και 60% του ΑΕΠ όσον αφορά το δημόσιο χρέος.

Από τον Μάρτιο του 2020 έχει τεθεί σε εφαρμογή η γενική ρήτρα διαφυγής, η οποία επιτρέπει στα κράτη μέλη να αποκλίνουν από τα συνήθη όρια δημοσίου ελλείμματος και κρατικού χρέους, σε προσωρινή βάση, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η κρίση που προκλήθηκε από το κλείσιμο των οικονομιών, λόγω πανδημίας, η απενεργοποίηση της οποίας εκτιμάται στο τέλος του 2023.

Το καθεστώς ενισχυμένης εποπτείας, στο οποίο είχε ενταχθεί η Ελλάδα, έληξε στις 20 Αυγούστου 2022 και πλέον βρίσκεται σε διαδικασία μεταπρογραμματικής εποπτείας, σύμφωνα με το άρθρο 14 του Κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 472/2013, στο οποίο προβλέπεται ότι τα κράτη μέλη παραμένουν υπό εποπτεία μετά το πρόγραμμα εφόσον δεν έχει εξοφληθεί τουλάχιστον το 75% της χρηματοδοτικής συνδρομής.

Η Επιτροπή εξετάζει τα προγράμματα σταθερότητας και τα εθνικά προγράμματα μεταρρυθμίσεων, τα οποία υποβάλλονται από τα κράτη μέλη έως τις 30 Απριλίου κάθε

⁴⁸ Καν. (ΕΚ) αριθ. 1466/97, ο οποίος τροποποιήθηκε από τον Καν. (ΕΚ) αριθ. 1055/2005 και τον Καν. (ΕΕ) αριθ. 1175/2011.

⁴⁹ Καν. (ΕΚ) αριθ. 1467/97, ο οποίος τροποποιήθηκε από τον Καν. (ΕΚ) αριθ. 1056/2005 και τον Καν. (ΕΕ) αριθ. 1177/2011.

έτους, στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου και συντάσσει έκθεση ανά χώρα, καθώς και σχέδιο συστάσεων, για τα οποία εκδίδει γνώμη το Συμβούλιο.

Στο πλαίσιο της ετήσιας ενημέρωσης, αναφορικά με τις εξελίξεις του εν λόγω χαρτοφυλακίου, κατωτέρω παρατίθενται τα σημαντικότερα στοιχεία για το έτος 2022, τα οποία περιλαμβάνονται στα σχετικά προγράμματα και τις εκθέσεις, όπως δημοσιεύτηκαν στη διαδικασία του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου.

3.2 Πρόγραμμα Σταθερότητας 2022

Στις 29 Απριλίου 2022 η Ελλάδα υπέβαλε το Πρόγραμμα Σταθερότητας 2022⁵⁰ και στις 30 Απριλίου 2022, το Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων⁵¹ 2022⁵² σύμφωνα με το άρθρο 4 του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1466/97. Στο Πρόγραμμα Σταθερότητας προβλέπεται, για το έτος 2022, μείωση του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης από 7,4% του ΑΕΠ το 2021 σε 4,4% το 2022 και του πρωτογενούς ελλείμματος από 5% του ΑΕΠ το 2021 σε 2% το 2022. Όσον αφορά τον δείκτη χρέους της γενικής κυβέρνησης ως προς το ΑΕΠ αναμένεται να μειωθεί από 193,3% το 2021 σε 180,2% το 2022. Επίσης, για το 2022 προβλέπεται αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ 3,1%, από 8,3% το 2021, ο δείκτης ανεργίας προβλέπεται στο 13,9%, ο πληθωρισμός στο 5,6%, καθώς και ετήσια αύξηση του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου⁵³ κατά 9,8%.

3.3 Σύσταση του Συμβουλίου

Την 12.7.2022 το Συμβούλιο εξέδωσε σύσταση⁵⁴ σχετικά με το Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων 2022 και διατύπωσε γνώμη σχετικά με το Πρόγραμμα Σταθερότητας 2022. Ειδικότερα, συνιστά στην Ελλάδα να λάβει μέτρα το 2022 και το 2023 προκειμένου:

«1. Το 2023, να ακολουθήσει συνετή δημοσιονομική πολιτική, περιορίζοντας συγκεκριμένα την αύξηση των εθνικά χρηματοδοτούμενων πρωτογενών τρεχουσών δαπανών κάτω από τη μεσοπρόθεσμη αύξηση του δυνητικού προϊόντος, λαμβάνοντας

⁵⁰ Stability Programme (europa.eu).

⁵¹ Στο Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων 2022 συμπεριλαμβάνεται η εξαμηνιαία έκθεση σχετικά με την πρόοδο της υλοποίησης του Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας. Στο Πρόγραμμα περιλαμβάνονται πολιτικές και μέτρα για την αντιμετώπιση προκλήσεων σε βασικούς τομείς της οικονομίας, της απασχόλησης και των κοινωνικών εξελίξεων. Μεταξύ άλλων συμπεριλαμβάνονται: σταδιακή μετάβαση στη λογιστική σε δεδουλευμένη βάση στο δημόσιο τομέα, αναβάθμιση των πληροφοριακών συστημάτων δημοσιονομικής διαχείρισης, προϋπολογισμός επιδόσεων, αναθεωρήσεις δαπανών, λήψη μέτρων για αύξηση των ηλεκτρονικών συναλλαγών, νέο πλαίσιο για την καταπολέμηση του λαθρεμπορίου, σύγχρονο θεσμικό πλαίσιο για τις κρατικές επιχειρήσεις, ελαχιστοποίηση των ληξιπρόθεσμων οφειλών, καθώς και μεταρρυθμίσεις της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων. Επίσης, περιλαμβάνονται μέτρα που αφορούν στην υγειονομική περίθαλψη, τη στήριξη της απασχόλησης, τη μείωση της φτώχειας και την κοινωνική ένταξη, ασφαλείς μεταφορές, παραγωγή και χρήση ενέργειας, συμπεριλαμβανομένων των ανανεώσιμων πηγών, περιβαλλοντικές υποδομές, εκπαίδευση, έρευνα και ανάπτυξη καθώς και ειδικό κεφάλαιο που αφορά τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης.

⁵² https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/greece_nrp_2022_en.pdf.

⁵³ Ορισμός ΕΣΔ 2010: Ο ακαθάριστος σχηματισμός πάγιου κεφαλαίου (P.51) αποτελείται από τις αποκτήσεις, μείον τις διαθέσεις, εκ μέρους παραγωγών μόνιμων κατοίκων, πάγιων περιουσιακών στοιχείων κατά τη διάρκεια μιας δεδομένης περιόδου, συν ορισμένες προσθήκες στην αξία μη παραχθέντων περιουσιακών στοιχείων που επιτυγχάνονται με την παραγωγική δραστηριότητα του παραγωγού ή των θεσμικών μονάδων. Τα πάγια περιουσιακά στοιχεία είναι παραχθέντα περιουσιακά στοιχεία που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή για διάστημα μεγαλύτερο του έτους.

⁵⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2022:334:FULL&from=EN> Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ (2022/C 334/08).

υπόψη τη συνεχιζόμενη προσωρινή και στοχευμένη στήριξη προς τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις που είναι περισσότερο ευάλωτα στις αυξήσεις των τιμών της ενέργειας και προς τα άτομα που εγκαταλείπουν την Ουκρανία. Να είναι έτοιμη να προσαρμόσει τις τρέχουσες δαπάνες στην εξελισσόμενη κατάσταση. Να επεκτείνει τις δημόσιες επενδύσεις για την πράσινη και την ψηφιακή μετάβαση και για την ενεργειακή ασφάλεια, λαμβάνοντας υπόψη την πρωτοβουλία REPowerEU, μεταξύ άλλων κάνοντας χρήση του μηχανισμού ανάκαμψης και ανθεκτικότητας και άλλων ταμείων της Ένωσης. Για την περίοδο μετά το 2023, να ακολουθήσει δημοσιονομική πολιτική που θα αποσκοπεί στην επίτευξη συνετών μεσοπρόθεσμων δημοσιονομικών θέσεων και τη διασφάλιση αξιόπιστης και σταδιακής μείωσης του χρέους και δημοσιονομικής βιωσιμότητας μεσοπρόθεσμα μέσω σταδιακής εξυγίανσης, επενδύσεων και μεταρρυθμίσεων. Να αξιοποιήσει τις μεταρρυθμίσεις που υλοποιούνται στο πλαίσιο του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας, να βελτιώσει τον φιλικό προς τις επενδύσεις χαρακτήρα του φορολογικού συστήματος μέσω της θέσπισης ευρύτερου συστήματος προαποφάσεων σε θέματα φορολογίας και να επανεξετάσει τη διάρθρωση της φορολογικής επιβάρυνσης των αυτοαπασχολούμενων. Να διασφαλίσει την αποδοτικότητα της δημόσιας διοίκησης, μεριμνώντας παράλληλα για τη δυνατότητα προσέλκυσης των κατάλληλων δεξιοτήτων και διατηρώντας τη συνέπεια με το ενιαίο μισθολόγιο.

2. Να προχωρήσει στην εφαρμογή του οικείου Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, σύμφωνα με τα ορόσημα και τους στόχους που καθορίζονται στην εκτελεστική απόφαση του Συμβουλίου της 13ης Ιουλίου 2021. Να ολοκληρώσει ταχέως τις διαπραγματεύσεις με την Επιτροπή σχετικά με τα έγγραφα προγραμματισμού της πολιτικής συνοχής για την περίοδο 2021-2027, ώστε να αρχίσει η εφαρμογή τους. Να ολοκληρώσει τις εκκρεμείς μεταρρυθμίσεις, που έχουν επιδιωχθεί στο πλαίσιο της ενισχυμένης εποπτείας, συμπεριλαμβανομένης της μεταρρύθμισης του κτηματολογίου.

3. Με σκοπό την εξασφάλιση επαρκούς και ισότιμης πρόσβασης στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, να ολοκληρώσει την εφαρμογή της μεταρρύθμισης της πρωτοβάθμιας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σύμφωνα με το πλαίσιο που τροποποιήθηκε βάσει της ενισχυμένης εποπτείας, συμπεριλαμβανομένης της στελέχωσης όλων των μονάδων πρωτοβάθμιας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, της εγγραφής του πληθυσμού και της καθιέρωσης αποτελεσματικού συστήματος υποχρεωτικών παραπομπών των ασθενών από τους γενικούς ιατρούς.

4. Να μειώσει τη συνολική εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα και να διαφοροποιήσει τις εισαγωγές ορυκτών καυσίμων επιταχύνοντας την ανάπτυξη της ανανεώσιμης ενέργειας και υποδομών που καθιστούν δυνατή τη χρήση ανανεώσιμου υδρογόνου. Να αντιμετωπίσει επίσης την εξάρτηση μέσω της εξασφάλισης επαρκούς δυναμικότητας των δικτύων και διασυνδέσεων ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς και των διασυνδέσεων αερίου και της διαφοροποίησης των οδών εφοδιασμού με αέριο. Να ενισχύσει το πλαίσιο της αγοράς ενεργειακών υπηρεσιών και να εντείνει τα μέτρα ενίσχυσης της ενεργειακής απόδοσης μέσω μεταρρυθμίσεων και κινήτρων της αγοράς για τη στήριξη της απανθρακοποίησης του οικοδομικού τομέα και του τομέα των μεταφορών, ιδίως με την προώθηση της ηλεκτρικής κινητικότητας».

3.4 Πρόγραμμα Σταθερότητας 2023

Το Πρόγραμμα Σταθερότητας⁵⁵ για τα έτη 2023-2026 υποβλήθηκε στις 29 Απριλίου 2023 και, μεταξύ άλλων, αναφέρεται ότι το έτος 2022 το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης διαμορφώθηκε σε 2,3% του ΑΕΠ, ενώ επιτεύχθηκε πρωτογενές πλεόνασμα 0,1%. Το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης διαμορφώθηκε στο 171,3% του ΑΕΠ, το πραγματικό ΑΕΠ σημείωσε αύξηση 5,9% και η ανεργία διαμορφώθηκε στο 12,4%. Ο πληθωρισμός ανήλθε στο 9,3%, η αύξηση του οποίου αποδόθηκε στην αύξηση των τιμών της ενέργειας και στη σημαντική αύξηση των τιμών των τροφίμων. Επίσης, ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου αυξήθηκε κατά 11,7%.

3.5 Έκθεση 2023 της Επιτροπής

Στις 24 Μαΐου 2023 η Επιτροπή δημοσίευσε την έκθεση χώρας 2023 για την Ελλάδα [SWD(2023) 608 final]⁵⁶, στην οποία μεταξύ άλλων περιλαμβάνονται τα εξής:

- Αξιολόγηση της προόδου όσον αφορά την εφαρμογή των σχετικών ειδικών ανά χώρα συστάσεων, που εκδόθηκαν από το Συμβούλιο για την Ελλάδα, μεταξύ των ετών 2019 και 2022⁵⁷, οι οποίες αφορούν ευρύ φάσμα τομέων πολιτικής που σχετίζονται με 14 από τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης, στην οποία εξετάστηκαν τα μέτρα πολιτικής και οι δεσμεύσεις που έχει αναλάβει η χώρα στο πλαίσιο του Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας. Το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε είναι ότι έχει καταγραφεί «σημαντική πρόοδος» στο 21% των ειδικών συστάσεων, που εστιάζονται σε διαρθρωτικά ζητήματα για την περίοδο 2019-2022, «κάποια πρόοδος» έχει σημειωθεί στο 42% των ειδικών συστάσεων, ενώ έχει καταγραφεί «περιορισμένη πρόοδος» στο 25%, «καμία πρόοδος» στο 5% και πλήρης υλοποίηση στο 7%. Ειδικότερα, όσον αφορά τις συστάσεις του Συμβουλίου της 12.7.2022, σύμφωνα με την αξιολόγηση της Επιτροπής, έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος αναφορικά με την ολοκλήρωση των εκκρεμών μεταρρυθμίσεων που έχουν επιδιωχθεί στο πλαίσιο της ενισχυμένης εποπτείας, συμπεριλαμβανομένης της μεταρρύθμισης του κτηματολογίου (βλ. ανωτέρω σύσταση 2). Περιορισμένη πρόοδος έχει σημειωθεί στην ολοκλήρωση της εφαρμογής της μεταρρύθμισης της πρωτοβάθμιας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης (βλ. ανωτέρω σύσταση 3), όπως επίσης και στη μείωση της συνολικής εξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα και τη διαφοροποίηση των εισαγωγών ορυκτών καυσίμων (σύσταση 4). Κάποια πρόοδος έχει σημειωθεί στην επανεξέταση της διάρθρωσης της φορολογικής επιβάρυνσης των αυτοαπασχολούμενων και στη διασφάλιση της αποδοτικότητας της δημόσιας διοίκησης (σύσταση 1), στην ανάπτυξη της ανανεώσιμης ενέργειας και υποδομών, στην εξασφάλιση επαρκούς δυναμικότητας των δικτύων και διασυνδέσεων ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς και των διασυνδέσεων αερίου και της διαφοροποίησης των οδών εφοδιασμού με αέριο, στα μέτρα ενίσχυσης της ενεργειακής απόδοσης, μέσω μεταρρυθμίσεων και κινήτρων της αγοράς, για τη στήριξη της απανθρακοποίησης του οικοδομικού τομέα και του τομέα των μεταφορών, ιδίως με την προώθηση της ηλεκτρικής κινητικότητας (σύσταση 4) και καμία πρόοδος όσον αφορά τη

⁵⁵ https://commission.europa.eu/system/files/2023-05/2023-Greece-SP_en.pdf.

⁵⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023SC0608>.

⁵⁷ Ειδικές ανά χώρα συστάσεις 2021: EUR-Lex - 32021H0729(08) - EN - EUR-Lex (europa.eu) Ειδικές ανά χώρα συστάσεις 2020: EUR-Lex - 32020H0826(08) - EN - EUR-Lex (europa.eu) Ειδικές ανά χώρα συστάσεις 2019: EUR-Lex - 32019H0905(08) - EN - EUR-Lex (europa.eu).

βελτίωση του φιλικού προς τις επενδύσεις χαρακτήρα του φορολογικού συστήματος (σύσταση 1) και την ενίσχυση του πλαισίου της αγοράς ενεργειακών υπηρεσιών (σύσταση 4).

- Απολογισμός της εφαρμογής του Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας της Ελλάδας, στον οποίο αναφέρεται ότι έχει σημειωθεί ικανοποιητική πρόοδος, ωστόσο απαιτούνται προσπάθειες για τη διατήρηση και την ενίσχυση του ρυθμού εφαρμογής του, καθώς εντοπίστηκαν κενά σε σχέση με τις προκλήσεις που δεν περιλαμβάνονται, ή περιλαμβάνονται μόνο εν μέρει, στο Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, καθώς και τις νέες και αναδυόμενες προκλήσεις.

- Αξιολόγηση της προόδου της Ελλάδας όσον αφορά την υλοποίηση του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων και την επίτευξη των πρωταρχικών στόχων της ΕΕ για την απασχόληση, τις δεξιότητες και τη μείωση της φτώχειας, στην οποία επισημαίνεται ότι οι συνθήκες διαβίωσης και εργασίας είναι συνολικά καλύτερες από ότι πριν από πέντε χρόνια, αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές κοινωνικές προκλήσεις, όπως η πρόσβαση στην αγορά εργασίας και σε ευκαιρίες περαιτέρω αναβάθμισης των δεξιοτήτων, το υψηλό ποσοστό των νέων που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης, όπως και το υψηλό ποσοστό των γυναικών που είναι εκτός εργασίας. Επιπλέον, αναφέρεται ότι σχεδόν το ένα τρίτο των παιδιών διατρέχει κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού και ένα σχετικά υψηλό ποσοστό του πληθυσμού αναφέρει ότι δεν καλύπτονται ορισμένες ανάγκες ιατρικής περίθαλψης.

- Αξιολόγηση της προόδου σχετικά με την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης, με βάση την ατζέντα του 2030 των Ηνωμένων Εθνών, το συμπέρασμα της οποίας είναι ότι η Ελλάδα βελτιώνεται όσον αφορά τους δείκτες ΣΒΑ, οι οποίοι σχετίζονται με την περιβαλλοντική βιωσιμότητα, την κοινωνική δικαιοσύνη, την παραγωγικότητα και τη μακροοικονομική σταθερότητα, αλλά πρέπει να προσεγγίσει τον μέσο όρο της ΕΕ σε όλους σχεδόν αυτούς τους δείκτες, με ειδικότερη αναφορά στην πρόσβαση σε οικονομικά προσιτή και πράσινη ενέργεια, στην αντιμετώπιση της ανεργίας, των ανισοτήτων και της φτώχειας.

3.6 Εμπεριστατωμένη επισκόπηση

Η Επιτροπή διενήργησε εμπεριστατωμένη επισκόπηση βάσει του άρθρου 5 του Κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1176/2011 για την Ελλάδα και δημοσίευσε τα αποτελέσματά της στις 24 Μαΐου 2023 [SWD(2023) 631 final]⁵⁸. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Ελλάδα αντιμετωπίζει υπερβολικές μακροοικονομικές ανισοροπίες, οι οποίες σχετίζονται με το υψηλό δημόσιο χρέος, το υψηλό απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων, την υψηλή ανεργία, αλλά και τη σημαντική διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών το 2022⁵⁹.

⁵⁸https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-05/EL_SWD_2023_631_7_EN_autre_document_travail_service_part1_v3.pdf.

⁵⁹ • Αναφορικά με το δημόσιο χρέος επισημαίνεται ότι η Ελλάδα έχει υψηλό επίπεδο δημόσιου χρέους που ξεπέρασε το 171 % του ΑΕΠ το 2022, το οποίο εξακολουθεί να είναι το υψηλότερο στην ΕΕ, αν και βελτιώθηκε σημαντικά το 2022 (μειώθηκε κατά σχεδόν 25 εκατοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με το 2021), κυρίως χάρη στην ισχυρή αύξηση του ονομαστικού ΑΕΠ, αναμένεται δε να υποχωρήσει περαιτέρω το 2023 και το 2024. • Ο τραπεζικός τομέας επιβαρύνεται από το υψηλό ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων, αν και σημαντικά μειωμένο (6,4% τον Σεπτέμβριο του 2022 συγκριτικά με το 26,5% το 2020), επηρεάζοντας αρνητικά την κερδοφορία και τη δανειοδοτική ικανότητα των τραπεζών. • Η σημαντική διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αποτελεί βασική ανησυχία, καθώς επιδεινώθηκε περαιτέρω φθάνοντας το 9,7

3.7 Προκλήσεις για το μέλλον

Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου δημοσιεύονται εκθέσεις και συστάσεις που καλύπτουν την ετήσια πρόοδο της χώρας σε μια σειρά από τομείς που ανάγονται από την δημοσιονομική πολιτική και την θεραπεία των μακροοικονομικών ανισορροπιών μέχρι τις αναγκαίες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για την αντιμετώπιση όχι μόνο των οικονομικών αλλά και των κυριότερων κοινωνικών προκλήσεων που αναδεικνύονται.

Η Ελλάδα, όπως προκύπτει από τις εκθέσεις αυτές, έχει σημειώσει σημαντική πρόοδο σε μια σειρά από δεσμεύσεις που έχει αναλάβει, εντούτοις σε αυτό το περιβάλλον πολυμερούς εποπτείας των οικονομιών των κρατών μελών της ΕΕ, ανάμεσα στις βασικές προκλήσεις για το μέλλον είναι η συνεχής ετοιμότητα της χώρας να καταβάλει τις αναγκαίες προσπάθειες για την βελτίωση των μακροοικονομικών της μεγεθών και την υλοποίηση των σχετικών συστάσεων.

% του ΑΕΠ το 2022 και παραμένει πολύ μεγαλύτερο από ότι πριν από την πανδημία. Βασικός παράγοντας ήταν η ταχύτερη αύξηση της εγχώριας ζήτησης από την παραγωγή της οικονομίας. Σημαντική επιδείνωση σημείωσε, επίσης, και το εμπορικό ισοζύγιο ενεργειακών αγαθών λόγω της αύξησης των τιμών της ενέργειας. Περαιτέρω η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση της Ελλάδας, παρότι βελτιώθηκε το 2022 και ανήλθε στο -141 % του ΑΕΠ (από -171,9% το 2021), παραμένει σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα από το προληπτικό όριο αναφοράς περίπου -47% του ΑΕΠ. • Η δυναμική αύξηση του ΑΕΠ είναι αρνητική από το 2010 και οφείλεται στη χαμηλή αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών παραγωγής, στη μείωση του κεφαλαιακού αποθέματος και στη διάβρωση του ανθρώπινου κεφαλαίου της χώρας. Επίσης, επιβαρυντικό παράγοντα συνιστά το μεγάλο ποσοστό των πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων, καθώς οι περισσότερες αντιμετωπίζουν δυσκολίες με τους κανονιστικούς φραγμούς και την πρόσβαση σε χρηματοδότηση. • Η ανεργία διαμορφώθηκε στο 12,5% το 2022 και παραμένει μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ. Πλήττει δυσανάλογα τη νεολαία (24,2%) και τις γυναίκες (15,2%). Η μακροχρόνια ανεργία (9,2% το 2021) είναι επίσης από τις υψηλότερες στην ΕΕ.

«ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ»

4 ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ

4.1 Εισαγωγή

Ο θεσμός της δημόσιας (κοινωνικής) ασφάλισης αποσκοπεί στη δημιουργία ενός αισθήματος ασφάλειας των μελών μιας κοινωνίας ότι, εφ' όσον παραστεί ανάγκη σε ορισμένες περιστάσεις της ζωής τους, το κράτος θα σταθεί αρωγός με σκοπό την αντιμετώπιση των συνεπειών λ.χ. ενός εργατικού ατυχήματος, της απώλειας της θέσης εργασίας, του γήρατος, της ασθένειας κ.ο.κ.. Η μέριμνα για την κοινωνική ασφάλιση του εργατικού δυναμικού, ως αναγνωριζόμενη από το Σύνταγμα θεσμική εγγύηση, αποβλέπει μεταξύ άλλων το μεν στην προστασία της βιωσιμότητας των ασφαλιστικών οργανισμών, χάριν και των μελλοντικών γενεών, το δε στην διασφάλιση υπέρ των συνταξιούχων ενός ικανοποιητικού επιπέδου διαβίωσης όσο το δυνατόν εγγύτερα σε εκείνο που είχαν κατακτήσει κατά τη διάρκεια του εργασιακού τους βίου.

Η βιωσιμότητα του συστήματος δημόσιας ασφάλισης προκύπτει από τη σύγκριση της καθαρής παρούσας οικονομικής θέσης των ασφαλιστικών οργανισμών πλέον των αναμενόμενων εσόδων για το υπό εξέταση χρονικό διάστημα και των συνολικών αναμενόμενων υποχρεώσεών τους για το διάστημα αυτό, λαμβάνοντας υπόψη και πλήθος παραμέτρων όπως δημογραφικά στοιχεία, τον ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας, το ύψος των επιτοκίων κ.λπ.. Με λίγα λόγια, το περιεχόμενο της οικονομικής βιωσιμότητας συνοψίζεται στο ισοζύγιο των εσόδων με τις δαπάνες του συστήματος στο υπό εξέταση διάστημα. Κρίσιμοι παράγοντες που επηρεάζουν τη βιωσιμότητα του συστήματος δημόσιας ασφάλισης αποτελούν κυρίως το δημογραφικό (υπογεννητικότητα- γήρανση πληθυσμού)⁶⁰, η σχέση εργαζόμενων-συνταξιούχων στον συνολικό πληθυσμό ηλικίας άνω των 18 ετών, η ηλικία συνταξιοδότησης, το επίπεδο ανεργίας και υποαπασχόλησης, ο ρυθμός ανάπτυξης και το ύψος των μισθών.

Η προστασία του ασφαλιστικού συστήματος εν γένει, ως συνταγματική υποχρέωση του νομοθέτη⁶¹, επιβάλλει, όταν διαπιστώνεται μεταβολή των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών που εγκυμονεί κινδύνους στη βιωσιμότητά του, τη λήψη κατάλληλων διορθωτικών μέτρων για τον εξορθολογισμό και την περιστολή των δαπανών του, την αξιοποίηση της περιουσίας του και την επωφελή διαχείριση των αποθεματικών του, αφετέρου τη διάθεση επαρκών κρατικών οικονομικών πόρων για την κάλυψη των αναλογιστικών ελλειμμάτων του.

4.2 Τα κρίσιμα οικονομικά μεγέθη της δημόσιας ασφάλισης για το έτος 2022

Η εκτέλεση του προϋπολογισμού των ασφαλιστικών ταμείων στο τέλος του 2022 εμφανίζει πλεόνασμα ύψους 1.662 εκατ. ευρώ, αυξημένο κατά 1.317 εκατ. ευρώ σε σχέση με το 2021 (πλεόνασμα 345 εκατ. ευρώ), καθώς τα έσοδα είναι αυξημένα κατά 2.369 εκατ. ευρώ και οι δαπάνες είναι αυξημένες κατά 1.052 εκατ. ευρώ.

Ο αριθμός των συνταξιούχων της χώρας ανέρχεται, το Δεκέμβριο του 2022, σε 2.473.565⁶² άτομα και η μέση μηνιαία δαπάνη που κατέβαλαν τα ταμεία για τις συντάξεις

⁶⁰ Βλ. Μελέτη IOBE «Δημογραφικό πρόβλημα στην Ελλάδα: Προκλήσεις και προτάσεις πολιτικής» (Ιούνιος 2022).

⁶¹ Βλ. άρθρα 22 παρ. 5 και 25 παρ. 1 Συντάγματος.

⁶² Αφορά όλες τις κατηγορίες συνταξιούχων, δηλαδή γήρατος, θανάτου, αναπηρίας, ανασφάλιστων υπερηλίκων ΟΠΕΚΑ και λοιπούς συνταξιούχους άλλων ειδικών κατηγοριών.

ανέρχεται σε 2.378.088.116,45 ευρώ⁶³. Σε σχέση με το 2021 δεν επήλθε ουσιώδης διαφοροποίηση ως προς το πλήθος των συνταξιούχων και το μέσο μηνιαίο κόστος καταβολής των συντάξεών τους.

Πίνακας 4: Εκτέλεση Προϋπολογισμού Κοινωνικής Ασφάλισης 2022

(ποσά σε εκατ. Ευρώ)	2021	2022	Διαφορά
ΕΣΟΔΑ	45.070	47.439	2.369
Εισφορές και ρυθμίσεις οφειλών	16.098	17.222	1.124
Μεταβιβάσεις από κρατικό προϋπολογισμό	14.315	14.508	192
Εισπράξεις υπέρ τρίτων	12.493	13.161	668
Άλλα έσοδα	2.164	2.547	384
ΔΑΠΑΝΕΣ	44.725	45.777	1.052
Συντάξεις (κύριες και επικουρικές)	29.558	29.909	351
Άλλες παροχές και εφάπαξ	1.236	1.315	79
Αποδόσεις προς τρίτους	12.529	13.165	636
Άλλες δαπάνες	1.402	1.387	-15
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ	345	1.662	1.317

4.3 Επιστημάνσεις – Διακινδυνεύσεις – Προκλήσεις

Μια από τις κύριες πηγές εσόδων για τα ασφαλιστικά ταμεία είναι τα έσοδα που εισρέουν από τις ασφαλιστικές εισφορές και τις ρυθμίσεις οφειλών. Για το 2022 τα έσοδα αυτά ανήλθαν σε 17.222 εκατ. ευρώ, εμφανίζοντας αύξηση κατά 1.124 εκατ. ευρώ σε σχέση με το 2021. Τα έσοδα από εισφορές και ρυθμίσεις οφειλών αντιστοιχούν στο 36% του συνόλου των εσόδων των Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης (ΟΚΑ) για το 2022. Η πηγή αυτή εσόδων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την επίτευξη μέγιστης εισπραξιμότητας. Η μέγιστη εισπραξιμότητα επιτυγχάνεται εξαιτίας της εκάστοτε ευνοϊκής οικονομικής συγκυρίας και εξαρτάται από την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών εισπραξιμότητας.

Ειδικότερα για το 2022, στην αύξηση των εσόδων από ασφαλιστικές εισφορές και ρυθμίσεις οφειλών συνετέλεσαν: α) η βελτίωση των μακροοικονομικών μεγεθών και ειδικότερα η αύξηση της απασχόλησης, ως αποτέλεσμα του αυξημένου ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας, σε σχέση με τις αρχικές προβλέψεις, β) η επίδραση της δεύτερης αύξησης του κατώτατου μισθού και γ) τα αυξημένα έσοδα από ρυθμίσεις οφειλών⁶⁴.

⁶³ Περιλαμβάνει τις κρατήσεις φόρου και τις κρατήσεις υπέρ υγείας και ΑΚΑΓΕ.

⁶⁴ Βλ. Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού 2023.

Οι τρέχουσες εισφορές κύριας σύνταξης για το 2022 ανέρχονται σε 11.040 εκατ. ευρώ παρουσιάζοντας αύξηση κατά 3,57% σε σχέση με το 2021. Οι τρέχουσες εισφορές επικουρικής σύνταξης για το 2022 ανέρχονται σε 3.500 εκατ. ευρώ παρουσιάζοντας αύξηση κατά 0,82% σε σχέση με το 2021. Υπολογίζεται ότι το 2022 το 31% των εσόδων των ασφαλιστικών ταμείων προέρχεται από εισφορές εργαζομένων και εργοδοτών. Μάλιστα η αύξηση των τρεχουσών εισφορών για το 2022 είναι υψηλότερη (3,57%) σε σχέση με την αντίστοιχη αύξηση της δαπάνης κύριων συντάξεων (2,29%).

Επειδή οι εισφορές αποτελούν ένα από τα κύρια έσοδα των ασφαλιστικών ταμείων λόγω του αναδιανεμητικού χαρακτήρα του ασφαλιστικού συστήματος, πολιτικές μείωσης των ασφαλιστικών εισφορών, η ανεργία, το δημογραφικό, η οικονομική ύφεση αποτελούν παράγοντες διακινδύνευσης εισπραξιμότητας του εσόδου αυτού που έχουν αντίκτυπο στη βιωσιμότητα του συστήματος δημόσιας ασφάλισης.

Το σύνολο των ληξιπρόθεσμων ασφαλιστικών οφειλών στο τέλος του Δεκεμβρίου 2022, δηλαδή το χρέος προς την κοινωνική ασφάλιση, διαμορφώθηκε στα 45.672.812.174 ευρώ⁶⁵ έναντι 41.020.670.581 ευρώ στο τέλος του 2021. Η μεταβολή αυτή οφείλεται στην αύξηση των κύριων οφειλών κατά 2.325.835.294 ευρώ και στην αύξηση των πρόσθετων τελών κατά 2.326.306.299 ευρώ. Σε ετήσια βάση μείωση παρουσίασε ο αριθμός των μητρώων των οφειλετών⁶⁶ κατά 37.725, με αποτέλεσμα ο συνολικός αριθμός των μητρώων με οφειλές σε ασφαλιστικά ταμεία να διαμορφώνεται στο τέλος του τέταρτου τριμήνου του 2022 σε 2.326.793 μητρώα. Η μείωση προέρχεται από τις κατηγορίες οφειλής μεταξύ 50 και 10.000 ευρώ (κατά 108.397 μητρώα συνολικά). Επισημαίνεται ότι η αύξηση στις ληξιπρόθεσμες κύριες οφειλές πηγάζει κυρίως από το εύρος οφειλής μεταξύ 10.000 και 1.0000.000 ευρώ (κατά 2,1 δις ευρώ συνολικά), στο οποίο συσσωρεύεται το 70% των οφειλών. Παρατηρούμε δηλαδή πως μικροοφειλέτες της τάξης των 50 έως και 10.000 ευρώ μπορούν να ανταποκριθούν στα χρέη τους, σε σχέση με τους οφειλέτες της τάξης των 10.000 έως και 1.000.000 ευρώ που αποτελούν και το 70% των οφειλετών. Το επιπλέον χρέος της κοινωνικής ασφάλισης που δημιουργήθηκε εντός του 2022 (4,65 δις ευρώ) αποτελεί παράγοντα διακινδύνευσης για τη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος, καθώς μειώνονται τα έσοδα από τις ρυθμίσεις οφειλών.

Οι μεταβιβάσεις από τον κρατικό προϋπολογισμό ανήλθαν για το 2022 σε 14.508 εκατ. ευρώ (14.478 εκατ. ευρώ για κύριες συντάξεις και 29,5 εκατ. ευρώ για επικουρικές συντάξεις), αυξημένες κατά 192 εκατ. ευρώ σε σχέση με το 2021. Η συνδρομή του Κράτους από τον κρατικό προϋπολογισμό αντιπροσωπεύει το 31% των εσόδων των ασφαλιστικών ταμείων.

Όπως φαίνεται από τα στοιχεία, το 67% των εσόδων των ασφαλιστικών ταμείων προέρχεται από τις εισφορές εργαζομένων και εργοδοτών και από τον κρατικό προϋπολογισμό. Εξαρτάται επομένως η βιωσιμότητα των εσόδων και περαιτέρω η βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος από την οικονομική συγκυρία, το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού που εργάζεται, την εξέλιξη του δημογραφικού, την οικονομική ανάπτυξη.

Οι δαπάνες για την καταβολή των συντάξεων (κύριων και επικουρικών) ανήλθαν στα 29.909 εκατ. ευρώ, αυξημένες κατά 351 εκατ. ευρώ σε σχέση με το 2021. Τούτο είναι και αποτέλεσμα της επιτάχυνσης του ρυθμού εκκαθάρισης εκκρεμών αιτήσεων

⁶⁵ Βλ. 4η Τριμηνιαία Έκθεση Προόδου Έτους 2022 του Κέντρου Ελέγχου Ασφαλιστικών Οφειλών.

⁶⁶ Τα μητρώα οφειλετών δεν αντιστοιχούν σε διακριτούς οφειλέτες, καθώς κάποιοι οφειλέτες έχουν περισσότερα από ένα μητρώα, γεγονός που οφείλεται στην ένταξη οφειλών που δημιούργησαν στον ΕΦΚΑ από το 2017 και μετά ήδη υφιστάμενοι οφειλέτες των τέως Ταμείων (ΟΑΕΕ, ΕΤΑΑ κ.λπ.) και οι οποίες ξεκίνησαν να καταχωρούνται κατά το 2019 σε νέα μητρώα.

συνταξιοδότησης καθώς και της επακόλουθης καταβολής αναδρομικών ποσών. Δεν αυξήθηκε η μέση σύνταξη. Αν και η συνταξιοδοτική δαπάνη (στην οποία συμπεριλαμβάνονται και άλλες συνταξιοδοτικές παροχές όπως οι συντάξεις ανασφάλιστων υπερηλίκων) αυξήθηκε σε απόλυτα μεγέθη κατά 459 εκατ. ευρώ, ως ποσοστό του ΑΕΠ, μειώθηκε το 2022 κατά 1,87 ποσοστιαία μονάδα, μείωση που οφείλεται στην αύξηση του ΑΕΠ. Ωστόσο, η Ελλάδα εξακολουθεί να είναι πρώτη στις συνταξιοδοτικές δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ (14,5%) στις χώρες της ΕΕ και η διατήρηση του υψηλού αυτού ποσοστού τα επόμενα χρόνια θα υποχρεώσει το κράτος στη δέσμευση σημαντικών πόρων του κρατικού προϋπολογισμού για τη στήριξη του συστήματος, οι οποίοι διαφορετικά θα μπορούσαν να διατεθούν σε παραγωγικές επενδύσεις για την αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας και εμμέσως να τονώσουν τη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος μέσω της μείωσης της ανεργίας και της αύξησης του εισοδήματος των εργαζομένων. Πτώση του ποσοστού αναμένεται να διαφανεί μελλοντικά, καθώς ένα μέρος της δαπάνης για τις επικουρικές συντάξεις εκτρέπεται στο νέο φορέα επικουρικής συνταξιοδότησης (ΤΕΚΑ), ο οποίος δεν εντάσσεται στους φορείς της Γενικής Κυβέρνησης⁶⁷. Επίσης οι ασφαλιστικές μεταρρυθμίσεις που αφορούν στις ενοποιήσεις των ταμείων, στην καθιέρωση ενιαίων κανόνων απονομής σύνταξης, στην έξοδο από την εργασία σε θεσμοθετημένα ηλικιακά όρια, συμβάλλουν στην εξασφάλιση μιας μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας του ασφαλιστικού συστήματος. Αστάθητοι παράγοντες, όμως, όπως η κλιματική αλλαγή και οι ζημιές που επιφέρει στο φυσικό περιβάλλον, στις υποδομές αλλά και σε κλάδους που εξαρτώνται από αυτήν (αγροτική παραγωγή, εμπόριο, τουρισμός κ.λπ.) θα έχει ως συνέπεια την ανάγκη μεταφοράς πόρων από τον προϋπολογισμό προς αντιμετώπιση των αναγκών που θα προκύψουν και θα χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης, στερώντας κρίσιμους πόρους για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος.

Το 44% των συνταξιούχων λαμβάνει μία σύνταξη, το 37% λαμβάνει δύο συντάξεις, το 15% τρεις συντάξεις, ενώ καταγράφονται τρεις συνταξιούχοι που λαμβάνουν 10 συντάξεις. Αναλύοντας τα δεδομένα των συντάξεων (κύριων, επικουρικών και μερισμάτων) με κριτήριο το ποσό της σύνταξης (όπως αυτά περιλαμβάνονται στα παραρτήματα των εκθέσεων ΗΛΙΟΣ για το 2022 και το 2021), προκύπτει ότι η πλειοψηφία των κύριων συντάξεων βρίσκεται στο εύρος 500-1000 ευρώ. Ένα σημαντικό ποσοστό στις κύριες συντάξεις (περίπου 35%) ξεπερνά τα 1.000 ευρώ.

Το Δεκέμβριο του 2022 το 26,2% των συνταξιούχων είναι ηλικίας άνω των 81 ετών, το 34,4% των συνταξιούχων κυμαίνεται μεταξύ 71 και 80 ετών (δηλαδή το 60,6% των συνταξιούχων είναι ηλικίας πάνω από 70 ετών), το 36,3% των συνταξιούχων κυμαίνεται μεταξύ 51 έως 70 ετών (το 8,9% των συνταξιούχων κυμαίνεται μεταξύ 51 έως και 61 ετών), ενώ μόλις το 1,3% είναι συνταξιούχοι ηλικίας μικρότερης των 25 ετών. Επισημαίνεται ότι στο σύνολο των 1.119.999 συνταξιούχων που λαμβάνουν σύνταξη γήρατος και συνταξιοδοτήθηκαν πριν το ν. 4387/2016, το 49% ανήκουν στην ηλικιακή κατηγορία 50.01-60 και το 20% στην ηλικιακή κατηγορία 60-62. Στο σύνολο των 340.524 συνταξιούχων που λαμβάνουν σύνταξη γήρατος και συνταξιοδοτήθηκαν μετά το ν. 4387/2016, το 14% ανήκει στην ηλικιακή κατηγορία 50.01-60 και το 12% ανήκει στην ηλικιακή κατηγορία 60-62. Από την παράθεση των εν λόγω στοιχείων προκύπτει ότι ο ν. 4387/2016 συνέβαλε ουσιαστικά στην αυξητική τάση της πραγματικής ηλικίας συνταξιοδότησης έτσι ώστε να συμβαδίζει με την κανονική ηλικία συνταξιοδότησης. Ωστόσο, το ποσοστό των συνταξιούχων ηλικίας κάτω των 70 ετών, των οποίων η μηνιαία δαπάνη καταβολής των συντάξεών τους

⁶⁷ Βλ. άρθρο 38 παρ. 2 και 3 του ν. 4826/2021 (Α' 160).

καταλαμβάνει το 36% της αντίστοιχης συνολικής ασφαλιστικής δαπάνης, σε συνδυασμό με τη βελτίωση του προδόκιμου ορίου ζωής και της διαφαινόμενης μελλοντικά μείωσης του εργατικού δυναμικού λόγω της μείωσης των γεννήσεων που παρατηρείται στα αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού, συνιστά κίνδυνο που ενδέχεται, σε ό,τι αφορά τουλάχιστον το επίπεδο των κύριων συντάξεων, να απειλήσει στο μέλλον τη βιωσιμότητα του αναδιανεμητικού χαρακτήρα του ασφαλιστικού συστήματος.

Σύμφωνα με τα επίσημα και πλήρως ολοκληρωμένα στοιχεία της απογραφής του πληθυσμού της χώρας για το 2021 που δημοσίευσε η Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), ο συνολικός μόνιμος πληθυσμός της Ελλάδας ανέρχεται σε 10.482.487 άτομα, εκ των οποίων τα 5.356.510 είναι γυναίκες (51,1%) και τα 5.125.977 άντρες (48,9%). Με βάση τα νέα στοιχεία, προκύπτει πως ο συνολικός αριθμός των πολιτών έχει μειωθεί συγκριτικά με την απογραφή του 2011 κατά 3,1%. Τούτο πρακτικά σημαίνει ότι θα μειωθεί ο πληθυσμός των ατόμων εργάσιμης ηλικίας και θα αυξηθεί ο δείκτης γήρανσης με αποτέλεσμα τη μείωση αναμενόμενων εσόδων από ασφαλιστικές εισφορές και την ανάγκη κάλυψης του κενού χρηματοδότησης που θα προκύψει με αύξηση των μεταβιβάσεων από τον κρατικό προϋπολογισμό. Παράλληλα αναμένεται και μεγαλύτερο κόστος για τη φροντίδα των ηλικιωμένων, που σημαίνει επενδύσεις στον τομέα της Υγείας και της Πρόνοιας, ενώ για την ελληνική οικονομία η γήρανση του πληθυσμού ισοδυναμεί και με περαιτέρω δημοσιονομική επιβάρυνση, ως αποτέλεσμα του αυξανόμενου τμήματος του πληθυσμού που θα λαμβάνει συντάξεις.

4.4 Συμπέρασμα

Οι έως σήμερα θεσπισθείσες ασφαλιστικές μεταρρυθμίσεις που αφορούν ιδίως στις ενοποιήσεις των ασφαλιστικών ταμείων, στην καθιέρωση ενιαίων κανόνων κανονισμού σύνταξης και στην έξοδο από την εργασία σε μεγαλύτερα ηλικιακά όρια από ό,τι ίσχυαν πριν το ν. 4336/2015, έχουν συμβάλει στην εξασφάλιση μιας μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας του ασφαλιστικού συστήματος. Όμως, η αναμενόμενη σταδιακή αύξηση στο μέλλον του αριθμού των συνταξιούχων σε σχέση με τον συνολικό αριθμό των εργαζομένων συνεπεία της μείωσης των γεννήσεων και της αύξησης του δείκτη γήρανσης στον πληθυσμό, η τάση αύξησης, μετά το τέλος της πανδημίας, του προσδόκιμου ορίου ζωής, η τυχόν επιβράδυνση του ρυθμού αποκλιμάκωσης της ανεργίας, το υψηλό ποσοστό συνταξιούχων ηλικίας κάτω των 70 ετών, καθώς και η διατήρηση σε υψηλά επίπεδα της συνολικής ετήσιας συνταξιοδοτικής δαπάνης ως ποσοστό του ΑΕΠ συνιστούν προκλήσεις, οι οποίες δεν επιτρέπουν εφησυχασμό ή αδράνεια στην ανάγκη συνεχούς παρακολούθησης και λήψης των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων για την αντιμετώπιση ή έστω τον περιορισμό σε διαχειρίσιμα επίπεδα των επιπτώσεων που αυτές ενδέχεται να επιφέρουν μεσομακροπρόθεσμα στη βιωσιμότητα του συστήματος δημόσιας ασφάλισης.

**«ΣΥΣΤΗΜΙΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ:
Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΩΝ ΣΥΣΤΗΜΙΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ
ΣΤΗ ΣΥΓΚΥΡΙΑ»**

5 ΣΥΣΤΗΜΙΚΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ: Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΩΝ ΣΥΣΤΗΜΙΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΣΤΗ ΣΥΓΚΥΡΙΑ

5.1 Εισαγωγή⁶⁸

Η χρηματοπιστωτική σταθερότητα ορίζεται ως η κατάσταση στην οποία το χρηματοπιστωτικό σύστημα, σημαντικό τμήμα του οποίου αποτελούν τα πιστωτικά ιδρύματα⁶⁹, χαρακτηρίζεται από ανθεκτικότητα απέναντι σε οικονομικές και χρηματοπιστωτικές διαταραχές και επιτελεί ομαλά τον διαμεσολαβητικό του ρόλο. Δεδομένης της ολοκλήρωσης των διεθνών χρηματοοικονομικών αγορών και του αυξημένου κινδύνου μετάδοσης των χρηματοοικονομικών κρίσεων, είναι προφανές ότι η ανθεκτικότητα και ευρωστία των μεγαλύτερων και σημαντικότερων τραπεζών σε μια Χώρα διασφαλίζει, πέραν της επαρκούς και ομαλής ροής πιστώσεων στην πραγματική οικονομία ώστε να ενισχυθούν οι επενδύσεις, οι ρυθμοί ανάπτυξης και η απασχόληση, ότι οι φορολογούμενοι δεν θα κληθούν κάποια στιγμή στο μέλλον να επωμιστούν το κόστος των εσφαλμένων και υπερβολικά παρακινδυνευμένων τραπεζικών δραστηριοτήτων. Προς αυτή την κατεύθυνση λειτουργεί το εποπτικό και ρυθμιστικό πλαίσιο, το οποίο συντελεί στην αποκατάσταση και διατήρηση της εμπιστοσύνης στο τραπεζικό σύστημα.

Το 2022 το ελληνικό τραπεζικό σύστημα⁷⁰ συνέχισε να ανακάμπτει εντός μιας σταθερής αναπτυξιακής δυναμικής της ελληνικής οικονομίας, παρά το δύσκολο μακροοικονομικό και γεωπολιτικό περιβάλλον. Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και οι συνεπακόλουθες κυρώσεις της Δύσης οδήγησαν σε μια παγκόσμια ενεργειακή κρίση, εντείνοντας τις ήδη υπάρχουσες πληθωριστικές πιέσεις και αυξάνοντας την οικονομική αβεβαιότητα και τις διακυμάνσεις στην παγκόσμια οικονομία και τις διεθνείς χρηματοοικονομικές αγορές. Εντούτοις, παρά την αντιστροφή της νομισματικής πολιτικής, οι εγχώριες χρηματοπιστωτικές συνθήκες παρέμειναν ευνοϊκές και η ανάκαμψη της Χώρας συνεχίστηκε.

5.2 Νομισματική Πολιτική

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) προς αντιμετώπιση του υψηλού και επίμονου πληθωρισμού ακολούθησε μια συσταλτική νομισματική πολιτική, η οποία ξεκίνησε να υλοποιείται από τον Ιούλιο του 2022 και έπειτα. Σωρευτικά, κατά το 2022 αυξήθηκαν τα βασικά επιτόκια κατά 250 μονάδες βάσης⁷¹, ενώ παράλληλα υιοθετήθηκαν και άλλα

⁶⁸ Οι πληροφορίες που εμφανίζονται στο παρόν κεφάλαιο προέρχονται από τις δημοσιευμένες εκδόσεις της Τράπεζας της Ελλάδος.

⁶⁹ Στο χρηματοπιστωτικό σύστημα εντάσσονται, επίσης, οι ασφαλιστικές επιχειρήσεις, τα χρηματοδοτικά ιδρύματα, οι χρηματιστηριακές εταιρείες, οι εταιρείες επενδύσεων και τα συστήματα πληρωμών, διακανονισμού και εκκαθάρισης.

⁷⁰ Ο εγχώριος τραπεζικός τομέας χαρακτηρίζεται από υψηλό επίπεδο συγκέντρωσης, καθώς οι τέσσερις σημαντικές τράπεζες (Alpha Τράπεζα Α.Ε. του Ομίλου Alpha Υπηρεσιών και Συμμετοχών Α.Ε., Eurobank Α.Ε. του Ομίλου Eurobank Ergasias Holdings Α.Ε., Τράπεζα Πειραιώς Α.Ε. του Ομίλου Πειραιώς Financial Holdings Α.Ε. και Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος), που αντιπροσωπεύουν περίπου το 94,5% του συνολικού ενεργητικού του τραπεζικού τομέα, έχουν χαρακτηριστεί από την Τράπεζα της Ελλάδος και τον Ενιαίο Εποπτικό Μηχανισμό (ΕΕΜ) ως O-SIFs, δηλαδή ως συστημικά σημαντικά πιστωτικά ιδρύματα.

⁷¹ Οι σχετικές αποφάσεις λήφθηκαν στις συνεδριάσεις της ΕΚΤ του Ιουλίου, Σεπτεμβρίου, Οκτωβρίου και Δεκεμβρίου 2022. Η αύξηση των βασικών επιτοκίων της ΕΚΤ επηρέασε προοδευτικά τα εγχώρια τραπεζικά

μέτρα⁷², με στόχο την περαιτέρω ομαλοποίηση της νομισματικής πολιτικής, τον περιορισμό της υπερβάλλουσας ρευστότητας και τη μείωση της προσφοράς χρήματος, καθώς και τη διασφάλιση της ομαλής μετάδοσης της νομισματικής πολιτικής σε όλες τις χώρες της ζώνης του ευρώ.

Η μεταστροφή της νομισματικής πολιτικής προκάλεσε αύξηση του κόστους δανεισμού για τις χώρες της ευρωζώνης και ιδιαίτερα για την Ελλάδα. Τα ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου επηρεάστηκαν αρνητικά με αποτέλεσμα την υποχώρηση των τιμών τους, λόγω της χαμηλότερης πιστοληπτικής τους διαβάθμισης σε σχέση με άλλες χώρες της ευρωζώνης αλλά και του περιορισμένου βάθους της δευτερογενούς αγοράς ομολόγων.

5.3 Μακροπροληπτική Πολιτική

Η Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ), ως αρμόδια εθνική αρχή για το εγχώριο τραπεζικό σύστημα, σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συστημικού Κινδύνου, παρακολουθεί τις εξελίξεις και εντοπίζει πιθανούς συστημικούς κινδύνους. Σχεδιάζει και εφαρμόζει μέτρα για τη μείωση της συσσώρευσης των συστημικών κινδύνων και την ενίσχυση της ανθεκτικότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Το σύνολο αυτών των μέτρων αποτελεί τη μακροπροληπτική πολιτική. Τα μακροπροληπτικά μέτρα αφορούν το σύνολο ή σημαντικά τμήματα του χρηματοπιστωτικού συστήματος, σε αντίθεση με τη μικροπροληπτική εποπτεία, που στοχεύει σε επιμέρους χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Η άσκηση της μακροπροληπτικής πολιτικής, δηλαδή η μακροπροληπτική αρμοδιότητα, έχει ως στόχο τη διαφύλαξη της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας.

Η δέσμη των διαθέσιμων μακροπροληπτικών μέτρων περιλαμβάνει:

(i) Το απόθεμα διατήρησης κεφαλαίου, το οποίο παρέχει τη δυνατότητα απορρόφησης ζημιών σε περιόδους κρίσης. Έχει καθοριστεί σε ένα σταθερό επίπεδο για όλα τα κράτη

επιτόκιο. Το μεσοσταθμικό επιτόκιο στις καταθέσεις προθεσμίας των νοικοκυριών και των Μη Χρηματοπιστωτικών Επιχειρήσεων (ΜΧΕ) διαμορφώθηκε κατά μέσο όρο το 2022 σε 0,16%, περίπου όσο και το 2021, ενώ στις καταθέσεις διάρκειας μίας ημέρας σχεδόν μηδενίστηκε. Σε πραγματικούς όρους, το επιτόκιο καταθέσεων προθεσμίας για τις ΜΧΕ και τα νοικοκυριά έγινε λόγω της ανόδου του πληθωρισμού εντονότερα αρνητικό (2022: -9,1%, 2021: -0,5%). Από την άλλη πλευρά, το κόστος τραπεζικού δανεισμού αυξήθηκε το 2022 για όλα τα είδη πιστώσεων: το μέσο επιτόκιο δανεισμού προς τις ΜΧΕ παρουσίασε αύξηση κατά 50 μονάδες βάσης το 2022 (ανήλθε σε 3,5%) έναντι του 2021, ενώ ανοδικά κινήθηκε και το μέσο κόστος δανεισμού προς τα νοικοκυριά, λόγω των αυξήσεων στα επιτόκια τόσο των καταναλωτικών δανείων κατά 50 μονάδες βάσης (ανήλθε στο 10,5%) όσο και των στεγαστικών κατά 36 μονάδες βάσης (ανήλθε στο 3,1%). Ωστόσο, οι ονομαστικές αυξήσεις των επιτοκίων χορηγήσεων παρέμειναν σε χαμηλότερα επίπεδα από αυτά του πληθωρισμού, με αποτέλεσμα τα πραγματικά επιτόκια να καταγράφουν έντονη αποκλιμάκωση το 2022.

⁷² Συγκεκριμένα, τον Μάρτιο του 2022 τερματίστηκαν οι καθαρές αγορές τίτλων υπό το έκτακτο πρόγραμμα αγοράς τίτλων λόγω της πανδημίας (Pandemic Emergency Purchase Programme - PEPP) και δόθηκε παράταση όσον αφορά τη δυνατότητα χρήσης τίτλων του Ελληνικού Δημοσίου ως εξασφαλίσεων στις πράξεις αναχρηματοδότησης του Ευρωσυστήματος (τουλάχιστον για όσο χρόνο θα συνεχίζονται οι επανεπενδύσεις στο πλαίσιο του PEPP). Τον Ιούλιο του 2022 θεσμοθετήθηκε το Μέσο για την Προστασία της Μετάδοσης (Transmission Protection Instrument – TPI) μέσω του οποίου θα πραγματοποιούνται αγορές ομολόγων που θα επικεντρώνονται σε τίτλους του δημόσιου τομέα με εναπομένουσα διάρκεια μεταξύ ενός και δέκα ετών, τον Οκτώβριο του 2022 τροποποιήθηκαν οι όροι των στοχευμένων πράξεων πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης (Targeted Long-term Refinancing Operations - TLTRO III) και τον Δεκέμβριο του 2022 αποφασίστηκε η έναρξη της συρρίκνωσης του χαρτοφυλακίου του προγράμματος αγοράς τίτλων (Assets Purchase Programme - APP) από το Μάρτιο του 2023 (ποσοτική σύσφιξη), με προβλέψιμο και σταθερό ρυθμό. Οι καθαρές αγορές τίτλων μέσω του APP τερματίστηκαν τον Ιούλιο του 2022, αλλά η ΕΚΤ συνέχισε να επανεπενδύει στο ακέραιο τα ποσά από την εξόφληση τίτλων που αποκτήθηκαν μέσω του APP κατά τη λήξη τους.

μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και ισούται με το 2,5% των συνολικών ανοιγμάτων σε κίνδυνο των πιστωτικών ιδρυμάτων⁷³.

(ii) Το αντικυκλικό κεφαλαιακό απόθεμα ασφαλείας, το οποίο αποβλέπει στην αποτροπή ή μείωση της συσσώρευσης των κυκλικών συστημικών κινδύνων και στη διαμόρφωση κατάλληλου επιπέδου πιστωτικής επέκτασης και μόχλευσης, τόσο στην ανοδική όσο και στην καθοδική φάση του οικονομικού και πιστωτικού κύκλου. Ο καθορισμός του σε ποσοστό άνω του 0% δημιουργεί ένα απόθεμα κεφαλαίων πάνω από τα ελάχιστα απαιτούμενα στο πλαίσιο της μικροπροληπτικής εποπτείας.

(iii) Το απόθεμα ασφαλείας O-SII, το οποίο περιορίζει την υπερβολική ανάληψη κινδύνων από ένα συστημικά σημαντικό πιστωτικό ίδρυμα μέσω των υψηλότερων κεφαλαιακών απαιτήσεων, με αποτέλεσμα τη μείωση του ηθικού κινδύνου (moral hazard). Το ποσοστό του καθορίζεται σε ύψος έως 3% επί του συνολικού ποσού των ανοιγμάτων σε κίνδυνο, ενώ δύναται να υπερβαίνει το 3% κατόπιν έγκρισης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

(iv) Το απόθεμα ασφαλείας συστημικού κινδύνου, το οποίο αποβλέπει στη μείωση ή αποτροπή της συσσώρευσης των συστημικών κινδύνων που δεν αντιμετωπίζονται από άλλα κεφαλαιακά αποθέματα ασφαλείας και λοιπά μακροπροληπτικά μέτρα. Η αποδέσμευσή του σε περιόδους κρίσης συμβάλλει στη μείωση των επιπτώσεων από την επέλευση των κινδύνων.

(v) Τα λοιπά μακροπροληπτικά μέτρα, όπως οι πρόσθετες απαιτήσεις για τα μεγάλα χρηματοδοτικά ανοίγματα, οι προσαυξημένοι συντελεστές στάθμισης κινδύνου για τα ανοίγματα στον τομέα των ακινήτων, οι απαιτήσεις ρευστότητας και δημοσιοποίησης κ.λπ..

Οι συνθήκες που διαμορφώθηκαν κατά την περίοδο αναφοράς (περιοριστική νομισματική πολιτική, διατήρηση των πληθωριστικών πιέσεων, κλίμα αβεβαιότητας) κατέδειξαν την έντονη μεταβλητότητα του διεθνούς χρηματοπιστωτικού περιβάλλοντος.

Στο πλαίσιο αυτό, η ΤτΕ, ως αρμόδια αρχή, διατήρησε το ποσοστό αντικυκλικού κεφαλαιακού αποθέματος ασφαλείας για το 2022 σε 0%⁷⁴ και καθόρισε το ποσοστό του αποθέματος ασφαλείας των συστημικά σημαντικών πιστωτικών ιδρυμάτων⁷⁵ (O-SII) για το ίδιο έτος σε 0,75%.

Παράλληλα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συστημικού Κινδύνου εξέδωσε για πρώτη φορά τον Σεπτέμβριο του 2022 προειδοποίηση κινδύνων για το χρηματοπιστωτικό σύστημα στην Ευρώπη, με την οποία προσδιόρισε τρεις βασικές πηγές συστημικού κινδύνου: α) την επιδείνωση των μακροοικονομικών προοπτικών, β) τους κινδύνους για τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα που απορρέουν από μια (πιθανή) απότομη διόρθωση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων και γ) τις επιπτώσεις των εξελίξεων αυτών στην ποιότητα των στοιχείων ενεργητικού των πιστωτικών ιδρυμάτων.

Επίσης, τον Δεκέμβριο του 2022 εξέδωσε σύσταση για τις ευπάθειες του τομέα των εμπορικών ακινήτων, με αντικείμενο: α) τη βελτίωση της παρακολούθησης των συστημικών κινδύνων που απορρέουν από την αγορά εμπορικών ακινήτων, β) τη διασφάλιση υγιών πρακτικών χρηματοδότησης των εμπορικών ακινήτων, γ) την αύξηση της ανθεκτικότητας

⁷³ Για τον τρόπο υπολογισμού των συνολικών ανοιγμάτων σε κίνδυνο των πιστωτικών ιδρυμάτων βλ. ιδίως το άρθρο 92 παρ. 3 του Κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 575/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26ης Ιανουαρίου 2013 με αντικείμενο, μεταξύ άλλων, τις απαιτήσεις προληπτικής εποπτείας για τα πιστωτικά ιδρύματα.

⁷⁴ Το ποσοστό του αντικυκλικού κεφαλαιακού αποθέματος ασφαλείας καθορίζεται σε ύψος μεταξύ 0% και 2,5%. Από το 2016 παραμένει στο 0%.

⁷⁵ Το ποσοστό του αποθέματος ασφαλείας των O-SII's είχε καθοριστεί για τα έτη 2020 και 2021 σε 0,50%, ενώ για το 2023 έχει καθοριστεί σε 1%.

των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων που συνδέονται με τον τομέα των εμπορικών ακινήτων και δ) την ανάπτυξη εργαλείων βάσει δραστηριότητας για τα εμπορικά ακίνητα στην Ένωση.

5.4 Μικροπροληπτική Πολιτική

5.4.1 Τα μεγέθη Ισολογισμού του ελληνικού τραπεζικού τομέα

Η επιτάχυνση του ρυθμού ανόδου του ονομαστικού ΑΕΠ κατά 13,8% το 2022 (από 181,5 σε 206,6 δις ευρώ)⁷⁶ άσκησε θετική επίδραση στα βασικά μεγέθη του εγχώριου τραπεζικού τομέα. Το ενεργητικό των ελληνικών τραπεζικών ομίλων διαμορφώθηκε σε 325,4 δις ευρώ το Δεκέμβριο του 2022, μειωμένο κατά 0,8 δις ευρώ σε σύγκριση με το Δεκέμβριο του 2021. Τα Ίδια Κεφάλαια ανήλθαν σε 27,03 δις ευρώ, αυξημένα κατά 2,9 δις ευρώ από τον περυσινό Δεκέμβριο, ενώ οι Υποχρεώσεις ανήλθαν σε 298,32 δις ευρώ, μειωμένες κατά 3,7 δις ευρώ σε σχέση με τον Δεκέμβριο του 2021 (βλ. Πίνακα 5).

Πίνακας 5: Διάρθρωση του ενεργητικού και του παθητικού του ελληνικού τραπεζικού τομέα					
(ποσά σε εκατ. ευρώ)	2021	%	2022	%	Μεταβολή
Ενεργητικό	326.160	100	325.354	100	-806
Ταμείο και διαθέσιμα στην Κεντρική Τράπεζα	58.532	17,9	53.487	16,4	-5.045
Απαιτήσεις κατά πιστωτικών ιδρυμάτων	10.484	3,2	6.460	2,0	-4.024
Δάνεια (μετά από προβλέψεις)	149.263	45,8	160.347	49,3	11.084
Παράγωγα χρηματοπιστωτικά μέσα	7.814	2,4	7.127	2,2	-687
Χρεόγραφα	51.659	15,8	55.063	16,9	3.404
Συμμετοχές, ενσώματες και ασώματες ακινητοποιήσεις	9.881	3,0	10.271	3,2	390
Στοιχεία ενεργητικού διαθέσιμα προς πώληση	6.505	2,0	2.502	0,8	-4.003
Λοιπά στοιχεία ενεργητικού	32.022	9,8	30.098	9,3	-1.924
Παθητικό	326.160	100	325.354	100	-806
Καταθέσεις πελατών	217.300	66,6	230.163	70,7	12.863
Υποχρεώσεις προς πιστωτικά ιδρύματα	57.500	17,6	42.679	13,1	-14.821
Εκδοθείσες ομολογίες και λοιπές δανειακές υποχρεώσεις	8.219	2,5	10.175	3,1	1.956
Στοιχεία παθητικού διαθέσιμα προς πώληση	4.137	1,3	39	0,0	-4.098
Λοιπές υποχρεώσεις	14.877	4,6	15.267	4,7	390
Ίδια κεφάλαια	24.127	7,4	27.031	8,3	2.904
Πηγή: ΓΤΕ					

⁷⁶ Βλ. την από 18.10.2023 ανακοίνωση της ΕΛΣΤΑΤ (2^η εκτίμηση των Ετήσιων Εθνικών Λογαριασμών έτους 2022 – προσωρινά στοιχεία).

Από την πλευρά του ενεργητικού, η τραπεζική χρηματοδότηση κατέγραψε επιτάχυνση το 2022. Το υπόλοιπο των δανείων αυξήθηκε κατά 11,1 δις ευρώ και ανήλθε σε 160,3 δις ευρώ, καθώς οι εκταμιεύσεις δανείων υπεραντιστάθμισαν τη μείωση των υπολοίπων εξαιτίας των συναλλαγών πώλησης και τιτλοποίησης μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ). Η αύξηση αυτή προήλθε σε μεγάλο βαθμό από τα επιχειρηματικά δάνεια⁷⁷.

Η ποιότητα του δανειακού χαρτοφυλακίου βελτιώθηκε και όλες οι συστημακές τράπεζες έχουν ήδη επιτύχει τον επιχειρησιακό στόχο τους για μονοψήφιο ποσοστό ΜΕΔ. Ο λόγος των ΜΕΔ προς το σύνολο των δανείων στο τέλος του 2022 διαμορφώθηκε σε 8,7% έναντι 12,8% στο τέλος του 2021. Εξακολουθεί όμως να παραμένει σε υψηλό επίπεδο σε σύγκριση με τον μέσο όρο σε επίπεδο ευρωζώνης (Δεκέμβριος 2022: 1,8%). Το απόθεμα των ΜΕΔ ανήλθε σε 13,2 δις ευρώ το Δεκέμβριο του 2022⁷⁸, έναντι 18,4 δις ευρώ το Δεκέμβριο του 2021 και 94 δις ευρώ το Μάρτιο του 2016, οπότε είχε καταγραφεί και το υψηλότερο επίπεδο ΜΕΔ. Η σημαντική αυτή βελτίωση οφείλεται κυρίως στις πωλήσεις δανείων μέσω της αξιοποίησης του προγράμματος «Ηρακλής» και σε συμφωνίες απευθείας πώλησης δανείων και δευτερευόντως στις εισπράξεις μέσω ενεργητικής διαχείρισης και στα μέτρα στήριξης για τη διευκόλυνση των δανειοληπτών όσον αφορά τους όρους αποπληρωμής των δανείων τους.

Περαιτέρω, τα ταμειακά διαθέσιμα μειώθηκαν κατά 5 δις ευρώ και ανήλθαν σε 53,5 δις ευρώ, ως αποτέλεσμα της αποπληρωμής της χρηματοδότησης που είχε ληφθεί μέσω των πράξεων TLTRO III. Οι απαιτήσεις κατά πιστωτικών ιδρυμάτων μειώθηκαν κατά 4 δις ευρώ και ανήλθαν σε 6,5 δις ευρώ, τα στοιχεία ενεργητικού διαθέσιμων προς πώληση μειώθηκαν κατά 4 δις ευρώ και ανήλθαν σε 2,5 δις ευρώ, ενώ τα χρεόγραφα αυξήθηκαν κατά 3,4 δις ευρώ και ανήλθαν σε 55,1 δις ευρώ⁷⁹, λόγω κυρίως της αύξησης των θέσεων σε ομόλογα λοιπών κρατών και εταιρικά ομόλογα.

Από την πλευρά του Παθητικού, οι καταθέσεις συνέχισαν να ενισχύονται το 2022. Συγκεκριμένα αυξήθηκαν κατά 12,9 δις ευρώ και ανήλθαν σε 230,2 δις ευρώ. Οι υποχρεώσεις προς πιστωτικά ιδρύματα μειώθηκαν κατά 14,8 δις ευρώ και ανήλθαν σε 42,7 δις ευρώ, λόγω της αποπληρωμής των πράξεων TLTRO III. Τα ομόλογα και λοιπές δανειακές υποχρεώσεις αυξήθηκαν κατά 2 δις ευρώ και ανήλθαν σε 10,2 δις ευρώ. Οι τράπεζες προχώρησαν σε μία σειρά από εκδόσεις με στόχο την κάλυψη των ελάχιστων απαιτήσεων ιδίων κεφαλαίων και επιλέξιμων υποχρεώσεων (Minimum Requirements for Own Funds and Eligible Liabilities – MREL) έως και το τέλος του 2025, αλλά και την ενίσχυση της κεφαλαιακής τους βάσης⁸⁰.

Το Δεκέμβριο του 2022 τα εποπτικά ίδια κεφάλαια των ελληνικών τραπεζών αυξήθηκαν κατά 9,6% σε σχέση με το Δεκέμβριο του 2021 (από 24,1 δις ευρώ ανήλθαν σε 26,5 δις

⁷⁷ Η χορήγηση τραπεζικής χρηματοδότησης κυρίως προς τις επιχειρήσεις εξακολουθεί να στηρίζεται από τα προγράμματα του Ομίλου της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕπ), της Ελληνικής Αναπτυξιακής Τράπεζας (ΕΑΤ) και από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΤΑΑ).

⁷⁸ Τα 2/3 περίπου των ΜΕΔ αφορούν επιχειρηματικά δάνεια, το 1/4 περίπου στεγαστικά και το υπόλοιπο καταναλωτικά δάνεια. Περίπου το 36% του συνόλου των ΜΕΔ βρίσκεται σε καθεστώς ρύθμισης. Ωστόσο, υψηλό ποσοστό δανείων σε καθεστώς ρύθμισης εμφανίσει και πάλι καθυστέρηση σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα.

⁷⁹ Το σύνολο των ομολόγων και εντόκων γραμματίων του Ελληνικού Δημοσίου που διακρατούν οι ελληνικές τράπεζες στα χαρτοφυλάκιά τους το Δεκέμβριο του 2022 ανήλθε σε 28,4 δις ευρώ (9,5% του ενεργητικού τους), έναντι 28,3 δις ευρώ το Δεκέμβριο του 2021. Η αξία του χαρτοφυλακίου τίτλων του Ελληνικού Δημοσίου που διακρατεί ο τραπεζικός τομέας σε χαρτοφυλάκια που αποτιμώνται στην τρέχουσα αξία υποχώρησε σε 4,8 δις ευρώ το Δεκέμβριο του 2022, έναντι 7,1 δις ευρώ το Δεκέμβριο του 2021.

⁸⁰ Το 2022 τα ελληνικά σημαντικά πιστωτικά ιδρύματα προχώρησαν σε εκδόσεις ομολόγων υψηλής εξοφλητικής προτεραιότητας ονομαστικής αξίας 2,15 δις ευρώ και 0,2 δις στερλινών, καθώς και σε εκδόσεις ομολόγων χαμηλής εξοφλητικής προτεραιότητας ονομαστικής αξίας 0,3 δις ευρώ.

ευρώ). Οι δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας βελτιώθηκαν σε σχέση με τον Δεκέμβριο 2021, πρωτίστως λόγω της αύξησης των εποπτικών ιδίων κεφαλαίων μέσω της δημιουργίας εσωτερικού κεφαλαίου και δευτερευόντως λόγω της έκδοσης πρόσθετων μέσων κεφαλαίου. Συγκεκριμένα, ο Δείκτης Κεφαλαίου Κοινών Μετοχών της Κατηγορίας 1 [Common Equity Tier 1 (CET1) ratio], σε ενοποιημένη βάση, αυξήθηκε σε 14,5% το Δεκέμβριο του 2022, από 13,6% το Δεκέμβριο του 2021 και ο Συνολικός Δείκτης Κεφαλαίου (Total Capital Ratio – TCR) σε 17,5% από 16,2% αντιστοίχως. Ωστόσο, οι δύο δείκτες εξακολουθούν να υπολείπονται σε σχέση με τον μέσο όρο της ευρωζώνης (CET1: 15,5% και TCR: 19,4% το Δεκέμβριο του 2022). Ενσωματώνοντας την πλήρη επίδραση του Διεθνούς Πρότυπου Χρηματοοικονομικής Αναφοράς 9 (ΔΠΧΑ 9), ο Δείκτης CET1 των τραπεζικών ομίλων διαμορφώθηκε σε 13,4% έναντι 11,7% το Δεκέμβριο του 2021 και ο Συνολικός Δείκτης Κεφαλαίου σε 16,4% έναντι 14,4% αντιστοίχως.

Η ποιότητα των εποπτικών ιδίων κεφαλαίων των ελληνικών τραπεζών παραμένει χαμηλή, καθώς το Δεκέμβριο του 2022 οι οριστικές και εκκαθαρισμένες αναβαλλόμενες φορολογικές απαιτήσεις (Deferred Tax Credits - DTCs)⁸¹ ανήλθαν σε 13,7 δις ευρώ, αντιπροσωπεύοντας το 52% των συνολικών εποπτικών ιδίων κεφαλαίων, από 59% το Δεκέμβριο του 2021. Το ποσοστό αυτό διαμορφώνεται σε 56%, αφού λάβουμε υπόψη την πλήρη επίδραση του ΔΠΧΑ 9 (από 68% το Δεκέμβριο του 2021).

Οι ελληνικές τράπεζες διατήρησαν τη ρευστότητά τους σε υψηλό επίπεδο. Ο Δείκτης Κάλυψης Ρευστότητας (Liquidity Coverage Ratio – LCR) διαμορφώθηκε στο 197,3% και ο Δείκτης Καθαρής Σταθερής Χρηματοδότησης (Net Stable Funding Ratio – NSFR) στο 132,9%, με την υποχρεωτική εποπτική απαίτηση για κάθε δείκτη να ορίζεται στο 100%, καταγράφοντας υψηλότερα επίπεδα από τους αντίστοιχους μέσους όρους των τραπεζών της ευρωζώνης (161,46% και 125,8% αντιστοίχως το δ' τρίμηνο του 2022).

Ο λόγος Δάνεια προς Καταθέσεις νοικοκυριών και ΜΧΕ διαμορφώθηκε τον Δεκέμβριο του 2022 στο 60,4% (έναντι 68,7% το 2021), υπολειπόμενος σε σχέση με τον μέσο όρο της ευρωζώνης που ανήλθε σε 103,5% (104,4% το 2021).

5.4.2 Τα Αποτελέσματα Χρήσεως του ελληνικού τραπεζικού τομέα

Η βελτίωση της ποιότητας του ισολογισμού και η αύξηση των επιτοκίων ευνόησαν την κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών. Σύμφωνα με τον Πίνακα 6, το 2022 οι ελληνικές τράπεζες κατέγραψαν κέρδη μετά από φόρους και διακοπτόμενες δραστηριότητες ύψους 3,6 δις ευρώ, έναντι ζημιών 4,8 δις ευρώ το 2021, επιστρέφοντας στην κερδοφορία μετά από δύο ζημιογόνες χρήσεις. Στην εξέλιξη αυτή συνέβαλαν καθοριστικά η αύξηση κάποιων μη επαναλαμβανόμενων εσόδων (όπως τα κέρδη από χρηματοοικονομικές πράξεις και τα κέρδη από την πώληση του κλάδου αποδοχής πράξεων πληρωμής), καθώς και ο σχηματισμός μειωμένων προβλέψεων για τον πιστωτικό κίνδυνο, οι οποίες ανήλθαν σε 1,7 δις ευρώ έναντι

⁸¹ Η αναβαλλόμενη φορολογία, η οποία αφορά κυρίως στις ζημίες από το πρόγραμμα ανταλλαγής ομολόγων (PSI) και τις τιτλοποιήσεις των «κόκκινων» δανείων, λειτουργεί ως εξής: Όταν οι τράπεζες εμφανίσουν κέρδη συμψηφίζουν αναβαλλόμενη φορολογική απαίτηση με φορολογία εισοδήματος. Όταν εμφανίζουν ζημίες, συμψηφίζουν αναβαλλόμενη φορολογική απαίτηση με αύξηση μετοχικού κεφαλαίου υπέρ του Ελληνικού Δημοσίου. Συνεπώς, η αναβαλλόμενη φορολογία δεν αποτελεί καταβεβλημένο μετοχικό κεφάλαιο αλλά μια θεωρητική μελλοντική ωφέλεια η οποία υπολογίζεται στο κεφάλαιο των τραπεζικών ιδρυμάτων. Το υψηλό ποσοστό των αναβαλλόμενων φορολογικών υποχρεώσεων στα ίδια κεφάλαια των τραπεζών είναι επί της ουσίας ο λόγος για τον οποίο η κεφαλαιακή βάση των τραπεζών θεωρείται από τις αγορές κεφαλαίου ως χαμηλότερης ποιότητας σε σχέση με το κανονικό επίπεδο.

8,5 δις ευρώ το 2021. Το κόστος πιστωτικού κινδύνου⁸² αποκλιμακώθηκε σε 1,1% έναντι 5,7% το Δεκέμβριο του 2021 (0,5% μέσος όρος ευρωζώνης). Επισημαίνεται ότι, μεγάλο μέρος των προβλέψεων του 2021 σχετιζόταν με την πώληση χαρτοφυλακίων ΜΕΔ. Παράλληλα, αυξήθηκαν τα καθαρά έσοδα από τόκους κατά 6% και ανήλθαν σε 5,8 δις ευρώ, ενώ μειώθηκαν περαιτέρω τα λειτουργικά έξοδα κατά 3,6% και ανήλθαν σε 4 δις ευρώ.

Πίνακας 6: Αποτελέσματα χρήσεως του ελληνικού τραπεζικού τομέα			
(ποσά σε εκατ. ευρώ)	2021	2022	Μεταβολή (%)
Λειτουργικά έσοδα	8.610	10.715	24,4
Καθαρά έσοδα από τόκους	5.510	5.842	6,0
Έσοδα από τόκους	7.133	7.752	8,7
Έξοδα τόκων	-1.623	-1.910	17,7
Καθαρά έσοδα από μη τοκοφόρες εργασίες	3.100	4.872	57,2
Καθαρά έσοδα από προμήθειες	1.512	1.712	13,2
Έσοδα από χρηματοοικονομικές πράξεις	942	2.076	>100
Λοιπά έσοδα	646	1.085	68,0
Λειτουργικά έξοδα	-4.194	-4.042	-3,6
Δαπάνες προσωπικού	-2.010	-1.883	-6,3
Διοικητικά έξοδα	-1.605	-1.561	-2,7
Αποσβέσεις	-578	-598	3,5
Καθαρά έσοδα	4.416	6.673	51,1
Προβλέψεις για πιστωτικό κίνδυνο	-8.519	-1.684	-80,2
Λοιπές ζημιές απομείωσης	-239	-383	60,3
Μη επαναλαμβανόμενα κέρδη/ζημιές	-85	-118	38,8
Κέρδη/Ζημιές προ φόρων	-4.427	4.488	-
Φόροι	-440	-1.161	>100
Κέρδη/Ζημιές από διακοπτόμενες δραστηριότητες	45	298	>100
Κέρδη/Ζημιές μετά από φόρους	-4.822	3.625	-
Πηγή: ΤτΕ			

Οι δείκτες αποδοτικότητας⁸³ του τραπεζικού τομέα βελτιώθηκαν κατά το 2022. Ο δείκτης αποτελεσματικότητας ανήλθε σε 37,7% έναντι 48,7% το Δεκέμβριο του 2021 (61,2% μέσος όρος ευρωζώνης), ο δείκτης αποδοτικότητας του ενεργητικού (ROA) ανήλθε σε 1,1% από -1,5%, (0,5% μέσος όρος ευρωζώνης) και ο δείκτης αποδοτικότητας ιδίων κεφαλαίων (ROE) ανήλθε σε 13,4% έναντι -20% αντιστοίχως (7,7% μέσος όρος ευρωζώνης).

⁸² Ο λόγος των προβλέψεων για τον πιστωτικό κίνδυνο προς τα δάνεια μετά από τις συσσωρευμένες προβλέψεις.

⁸³ Δείκτης αποτελεσματικότητας: λειτουργικά έξοδα προς λειτουργικά έσοδα, ROA: καθαρά κέρδη προς ενεργητικό, ROE: καθαρά κέρδη προς ίδια κεφάλαια.

5.5 Κίνδυνοι και Προκλήσεις

Ο ελληνικός τραπεζικός τομέας σημείωσε αξιόλογη πρόοδο κατά την περίοδο αναφοράς, πιστοποιώντας ότι είναι σε θέση να συνεχίσει τον διαμεσολαβητικό του ρόλο, επωφελούμενος από τις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας και την αναμενόμενη επαναφορά του Ελληνικού Δημοσίου στην επενδυτική βαθμίδα αξιολόγησης.

Η βελτίωση της κεφαλαιακής βάσης των ελληνικών τραπεζών παραμένει μια σημαντική πρόκληση για τον κλάδο. Η ποιότητα των κεφαλαίων των τραπεζών παραμένει σχετικά χαμηλή, καθώς το μεγαλύτερο μέρος (52%) των συνολικών εποπτικών ιδίων κεφαλαίων αφορά οριστικές και εκκαθαρισμένες αναβαλλόμενες φορολογικές απαιτήσεις (DTCs). Η αξιοσημείωτη βελτίωση της ποιότητας ενεργητικού τα τελευταία έτη δεν θα πρέπει να οδηγεί σε εφησυχασμό, λαμβάνοντας υπόψη ότι ο δείκτης ΜΕΔ (8,7%) παραμένει σημαντικά υψηλότερος από τον μέσο όρο των τραπεζών της ευρωζώνης (1,8%). Ως εκ τούτου, υφίσταται ανάγκη περαιτέρω μείωσής του μέσω αποτελεσματικής διαχείρισης του δανειακού χαρτοφυλακίου των τραπεζών. Σημειώνεται ότι η μεταφορά μέρους των ΜΕΔ εκτός πιστωτικού συστήματος (π.χ. σε εταιρείες διαχείρισης απαιτήσεων και δανείων - servicers) δεν σημαίνει αυτόματα και την οριστική εξάλειψη του χρέους από την οικονομία.

Σημαντική πρόκληση για τον κλάδο αποτελεί και η βελτίωση του Δείκτη Δανείων προς Καταθέσεις (60,4%), που υπολείπεται ουσιωδώς του αντίστοιχου μέσου όρου της ευρωζώνης (103,5%).

Από την άλλη πλευρά, το περιβάλλον υψηλών επιτοκίων καθίσταται σημαντικός κίνδυνος για τις συστημικές τράπεζες, καθώς θα πρέπει να σημειώσουν πρόοδο ως προς την κάλυψη των ελάχιστων απαιτήσεων ιδίων κεφαλαίων και επιλέξιμων υποχρεώσεων (MREs) μέσω νέων εκδόσεων ομολόγων. Απαιτείται επομένως ποιοτική και ποσοτική ενίσχυση της κεφαλαιακής τους βάσης και βελτίωση της οργανικής κερδοφορίας.

Επιβοηθητικά στην κερδοφορία των τραπεζών επιδρούν η αύξηση των επιτοκίων και η προοπτική για πιστωτική επέκταση με αξιοποίηση των πόρων του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (RRF). Ταυτόχρονα, όμως, η άνοδος των επιτοκίων επιδρά αυξητικά στις δαπάνες για τόκους των δανειοληπτών, αυξάνοντας το ενδεχόμενο μιας νέας γενιάς ΜΕΔ, ενώ δύναται να περιορίσει τη ζήτηση νέων δανείων που δεν σχετίζονται με τον RRF.

Εν κατακλείδι, ο υψηλός και επίμονος πληθωρισμός, που συνήθως συνοδεύεται από υψηλά επιτόκια, η ενδεχόμενη εμφάνιση μιας νέας γενιάς ΜΕΔ και συνακόλουθα η αύξηση του πιστωτικού κινδύνου των τραπεζών, σε συνδυασμό με τη διατήρηση και ενίσχυση της ικανότητάς τους για τη δημιουργία εσωτερικού κεφαλαίου, αποτελούν στοιχεία που χρήζουν εντατικής και συστηματικής παρακολούθησης κατά το προσεχές διάστημα.